

تحلیل تجارب جهانی سیاستگذاری در مواجهه با مهاجران و بومی‌سازی آن برای ایران



بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ انتشار:

۱۴۰۵/۱/۲۹

شماره مسلسل:

۲۱۴۱۷



مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

عنوان گزارش:

تحلیل تجارب جهانی سیاستگذاری در مواجهه با مهاجران و بومی‌سازی آن برای ایران

نوع گزارش: طرح/لایحه □، راهبردی □، نظارتی □، پیش‌نویس قانونی □

نام دفتر:

مطالعات اجتماعی (گروه مشارکت‌های مردمی و سرمایه اجتماعی)

تهیه و تدوین کنندگان:

مصطفی غنی‌زاده، مرتضی دیاری

مدیر مطالعه:

فاطمه رحمانی‌پور

اظهار نظر کننده:

هنگامه البرزی

گرافیک و صفحه آرایی:

سمیرا صادقی عسکری

سعید احمدعلیزاده

ویراستار ادبی:

اکرم وحدانی‌فر

واژه‌های کلیدی:

۱. مهاجران

۲. افغانستانی‌ها

۳. سیاستگذاری اجتماعی

۴. تجارب جهانی



تاریخ شروع مطالعه: ۱۴۰۴/۹/۱

فهرست مطالب

۷	چکیده
۸	خلاصه مدیریتی
۹	۱. مقدمه
۱۱	۲. زمینه و اهمیت مسئله در ایران امروز
۱۱	۱-۲. فقدان خط مشی واحد و سند بالادستی روشن
۱۱	۲-۲. ابهام در هدف گذاری
۱۱	۳-۲. تبدیل فرصت به مسئله
۱۱	۴-۲. گسست میان سطح گفتمان و سطح اجرا
۱۱	۵-۲. شکاف سیاستی: از انباشت تجربه تا فقدان سیاست مهاجرت
۱۲	۳. ضرورت نگاه تطبیقی: چرا مطالعه الگوهای دیگر کشورها؟
۱۳	۴. روش تحقیق
۱۳	۵. سیاست های مهاجرتی برخی از کشورهای دنیا
۱۴	۱-۵. ژاپن
۱۶	۲-۵. آلمان
۱۹	۳-۵. استرالیا
۲۱	۴-۵. امارات
۲۵	۵-۵. ترکیه
۲۸	۶-۵. کانادا
۳۲	۶. تصویر فشرده: شش نوع نگاه به مهاجرت
۳۲	۱-۶. کانادا: کشور مهاجرپذیر برنامهریزی شده
۳۲	۲-۶. استرالیا: کشور مهاجرپذیر امتیاز محور با مرزهای سخت
۳۲	۳-۶. آلمان: کشور گذار از «کارگر مهمان» به «ملت مهاجر پذیر»
۳۲	۴-۶. ژاپن: کشور مهاجرت حداقلی، اما روبه افزایش
۳۲	۵-۶. امارات: کشور اقامت بدون ملت سازی
۳۲	۶-۶. ترکیه: کشور گذار بین پناهندگی، مهاجرت منطقه ای و سرمایه پذیر
۳۳	۷. مهم ترین نکات سیاست گذاری در دیگر کشورها
۳۴	۸. ایران از چه الگوهایی باید استفاده کند؟ (یک الگوی ترکیبی، نه گرت برداری)
۳۴	۱-۸. درس های سیاستی از کانادا و استرالیا
۳۴	۲-۸. درس های سیاستی از آلمان: پیوند مهاجرت کاری با تابعیت و اصلاح وضعیت نسل های قدیمی مهاجر
۳۵	۳-۸. درس های سیاستی از ژاپن: نگاه واقع گرایانه، سهمیه بندی و حساسیت فرهنگی
۳۵	۴-۸. درس های سیاستی از امارات
۳۵	۵-۸. درس های سیاستی از ترکیه: درس های مثبت و منفی در حوزه پناهندگی و توزیع جغرافیایی

۳۶	۹. سیاستگذاری در موضوع مهاجران ورودی به ایران با توجه به تجربه سیاستگذاری بین‌المللی (بومی‌سازی).....
۳۶	۹-۱. تفاوت مهاجر، پناهنجو.....
۳۶	۹-۲. گفتمان انقلاب اسلامی.....
۳۶	۹-۳. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.....
۳۷	۹-۴. قوانین جمهوری اسلامی ایران.....
۳۸	۹-۵. شرایط افغانستان.....
۳۸	۹-۶. انتخابگری از بین مهاجران.....
۳۹	۹-۷. مسائل امنیتی حضور مهاجران پر تعداد.....
۳۹	۹-۸. ویزای تحصیلی.....
۳۹	۹-۹. فرهنگ‌سازی داخلی.....
۳۹	۹-۱۰. اقتصاد ارتباطی.....
۳۹	۹-۱۱. سرمایه‌گذاری افغانستانی‌ها.....
۴۰	۹-۱۲. ایجاد قانون ثبت شرکت و حمایت.....
۴۰	منابع و مأخذ.....



تحلیل تجارب جهانی سیاستگذاری در مواجهه با مهاجران و بومی سازی آن برای ایران

Doi: [10.22034/mrc.report.21417](https://doi.org/10.22034/mrc.report.21417)

چکیده



ایران به مثابه چهارراه جغرافیای بین الملل، همیشه پذیرای مهاجرانی از کشورهای مختلف به ویژه همسایگان بوده است. در سال های اخیر و با موج فزاینده مهاجران افغانستانی، مسئله مدیریت اتباع خارجی و سیاستگذاری برای آنها تبدیل به الزام حاکمیتی شده است. در این مسیر، فقدان سیاستگذاری، هدف گذاری و تشخیص دقیق ظرفیت ها و تهدیدها در رفتار سیاستگذاران و مجریان وجود داشته است. مشکل مهاجران مسئله ای جهانی است که کشورهای مختلف دنیا براساس شاخص ها و ویژگی های خود، برای آن قواعدی را مشخص نموده اند. این سیاستگذاری ها می تواند برای ایران درس هایی داشته باشد. این متن به دنبال کشف و توصیف سیاست های مطلوبی است که در کشورهای مختلف پیشرفته و همسایه ایران به کار بسته شده و موفق بوده است تا پس از احصای بومی سازی شود. کشورهای مورد مطالعه در این متن شامل کانادا، ژاپن، آلمان، امارات، ترکیه و استرالیا بوده است. سیاستگذاری در این کشورها عموماً مبتنی بر یک نگاه کلان ثابت، برنامه ریزی دقیق، کنترل حضور مهاجران براساس نیازها، ادغام اجتماعی، استفاده از ظرفیت های اقتصادی و جمعیتی مهاجران، تخصص محوری و ملزومات جامعه میزبان بوده است. پیشنهاد متن این است که ایران نیز باید پس از اطمینان از کنترل ورودی در مرزهای خود، هم به سمت انتخابگری از میان متقاضیان حضور در کشور و هم استفاده از ظرفیت های مهاجران به ویژه در حوزه اقتصادی حرکت کند و همچنین با نگاه به گفتمان انقلاب اسلامی و نگرش تاریخی ایرانیان به همسایگان خود، قواعد مربوط به میزبانی را رعایت نماید. در زمینه مربوط به دانشجویان و طلاب نیز، استفاده از ظرفیت های علمی، نخبگانی و اقتصادی باید در دستور کار قرار گیرد.



بیان / شرح مسئله

مهاجرت به ایران در گذر تاریخی همیشه پربسامد و پرتکرار بوده است. برخی گزارش‌ها نشان از آن دارد که حدود ۵،۲ میلیون افغانستانی در سال ۲۰۲۲ و پس از خروج امریکا به ایران سرازیر شده‌اند. باین همه، باز هم آمار قطعی درباره مهاجران قانونی و غیرقانونی حاضر در ایران وجود ندارد. در این میان، نکته مهم آن است که در بیست سال اخیر، هیچ سیاست جامع و واحدی برای مهاجران طراحی و اجرا نشده است و عموماً مجریان هر دوره، سیاستگذاری اقتضایی را به عهده داشته‌اند. پژوهش‌های متعدد توضیح داده‌اند که ایران در این زمینه فاقد سیاست جامع، رفتار جامع و حرکت در مسیر واحد است. این فقدان سیاستگذاری، فقدان خط‌مشی واحد، نبود هدف‌گذاری و... باعث شده است تا نه فقط ایران نتواند از منافع حضور این مهاجران استفاده کند، بلکه ضررهای متعددی نیز به کشور وارد شده است. در مقابل، کشورهای متعددی در دنیا با مسئله مهاجرت مواجه‌اند. این کشورها تجارب ارزشمندی در حوزه سیاستگذاری داشته و دارند. به همین دلیل می‌توان با استفاده از تجربیات دیگر کشورها در سیاستگذاری و بومی‌سازی آن با توجه به شرایط خاص ایران امروز، به یک مجموعه سیاستی دست یافت. متن پیش‌رو سعی دارد با بررسی دقیق در کلیات سیاستگذاری و برخی جزئیات مهم، این مجموعه را پیشنهاد دهد. در این زمینه سعی شده است تا هم از تجربیات کشورهای همسایه، که شباهت‌های ژئوپلیتیک، سیاسی، تاریخی، فرهنگی و دینی نزدیک‌تری دارند، استفاده شود و هم از تجربیات کشورهای پیشرفته و دارای میزان بالای مهاجرپذیری استفاده گردد.

نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

هر یک از کشورها در زمینه مهاجرپذیری و پذیرش پناهندگان، استراتژی‌های مختلفی را دنبال کرده‌اند. نخست باید توجه داشت که امروزه کشورها بر مبنای نیازهای خود، اقدام به پذیرش مهاجر می‌کنند. پس از گزارش جزئی از سیاست‌های اصلی و اساسی مهاجرتی کشورهای ژاپن، کانادا، ترکیه، امارات، آلمان و استرالیا، که به صورت مفصل ارائه شده، برخی از نکات اساسی آن شامل این موارد بوده است:

- وجود استراتژی ملی مهاجرت: کانادا، استرالیا و آلمان «برنامه مهاجرتی» چندساله با اعداد، سهمیه‌ها و اهداف مشخص دارند. ژاپن هنوز واژه «کشور مهاجرپذیر» را رسمی نکرده است، اما برای نیروی کار خارجی، برنامه چندساله، سقف، و اصلاحات قانون‌مند دارد.

- امارات برای هر دسته ویزا (کار، سرمایه، طلایی، سبز) قواعد روشن، عمومی و قابل پیش‌بینی تعریف کرده است.
 - ترکیه، حتی در پرهج و مرج‌ترین وضعیت، «سیاست حفاظت موقت» و «سقف تراکم محله‌ای» را به صورت رسمی و منتشر شده دارد.
 - هر کشور یک نهاد رسمی برای تنظیم‌گری در این حوزه دارد.
 - پیوند با نیازهای واقعی اقتصاد و جمعیت‌گامی بنیادین است. کانادا و استرالیا، فهرست مشاغل مورد نیاز، سیستم امتیازی و برنامه توسعه منطقه‌ای خود را تدوین کرده‌اند.
 - بررسی اجمالی سیاست ادغام یا عدم ادغام، اما «آگاهانه»: کانادا و آلمان به طور رسمی سیاست «ادغام» دارند: زبان، آموزش، بازار کار، تابعیت. امارات آگاهانه «عدم ادغام اجتماعی و سیاسی» را انتخاب کرده است.
 - وجود قانون برای مهاجران در کشورهای مذکور باعث شده است تا موضوع مهاجران کمتر اجتماعی شود و بیشتر توسط نظام حکمرانی آن کشورها تدبیر شود.
 - سرعت در بررسی و اظهار نظر درباره حضور یا عدم حضور اتباع دیگر کشورها بسیار اساسی و حیاتی است.
- موارد متعدد دیگری نیز در میان این سیاستگذاری‌ها دیده شده است.

- علاوه بر این موارد، سعی شده برای سیاستگذاری ایران در این زمینه نیز درس هایی احصا شود که شامل این موارد است:
- درس های سیاستی از کانادا و استرالیا: برنامه ملی و سیستم امتیاز بندی، اما با توجه به واقعیت های ایران؛
 - درس های سیاستی از آلمان: پیوند مهاجرت کاری با تابعیت و اصلاح وضعیت نسل های قدیمی مهاجر؛
 - درس های سیاستی از ژاپن: نگاه واقع گرایانه، سهمیه بندی و حساسیت فرهنگی؛
 - درس های سیاستی از امارات: ابزار های اقامتی برای سرمایه و شرکت های دانش بنیان با اصلاح حقوقی؛
 - درس های سیاستی از ترکیه: درس های مثبت و منفی در حوزه پناهندگی و توزیع جغرافیایی.

پیشنهاد، راهکار تقنینی، نظارتی یا سیاستی

با توجه به توضیحات و تجربیات دیگر کشورها می توان پیشنهادهایی را به سیاستگذار ایرانی ارائه نمود. اما باید دقت داشت که شرایط ایران و ورودی مهاجران افغانستانی به آن بسیار متفاوت با هر کشور دیگر در جهان است؛ لذا باید با استفاده از داده ها و پژوهش های موجود، این سیاستگذاری را بومی سازی نمود. موارد اصلی در چارچوب این عناوین تنظیم شده است:

- ۱ تفاوت مهاجر، پناهجو و...؛
- ۲ اهمیت توجه به گفتمان انقلاب اسلامی؛
- ۳ نکات و نگاه اساسی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛
- ۴ شرایط اجتماعی افغانستان و لزوم توجه به آن در هر گونه سیاستگذاری اتباع خارجی؛
- ۵ انتخاب گری از بین مهاجران؛
- ۶ مسائل امنیتی حضور مهاجران پر تعداد؛
- ۷ ویزای تحصیلی؛
- ۸ فرهنگ سازی داخلی؛
- ۹ اقتصاد ارتباطی؛
- ۱۰ سرمایه گذاری افغانستانی ها؛
- ۱۱ لزوم ایجاد قانون ثبت شرکت و حمایت.

۱. مقدمه

مهاجرت به ایران در گذر تاریخی همیشه پربسامد و پرتکرار بوده است. جغرافیای ایران در میانه خاورمیانه، آن را تبدیل به چهارراهی برای گذر یا ماندن می کرده است. این وضعیت در دوره دولت مدرن و اهمیت یافتن مرزهای رسمی با تغییراتی مواجه، و به مرور دشوارتر و پیچیده تر شده است. در دهه اخیر و با توجه به شرایط پیرامونی ایران، این پیچیدگی در حوزه اقتصادی، سیاسی و اجتماعی افزایش یافته است. حضور گسترده اتباع خارجی در ایران در کنار فشارهای تحریمی، که به مشکلات اقتصادی گسترده منجر شده است، چارچوب اصلی این پیچیدگی را ایجاد نموده اند. گزارش سازمان ملل نشان می دهد میزان مهاجرت افغانستانی ها به ایران تا سال ۲۰۲۰ حدود ۳،۹ میلیون نفر بوده است. همچنین گزارش های داخلی ایران در سال ۲۰۱۹، نشان می دهد که حداقل یک میلیون افغانستانی



دارای مجوز اقامت در ایران حضور دارند [۱،۲]. به گفته مدیر کل اداره اتباع کشور، تا قبل از سال ۱۴۰۳ بیش از ۶ میلیون مهاجر افغانستانی در کشور حضور داشته‌اند که بخش بزرگی از آنان پس از خروج امریکا، به ایران سرازیر شده‌اند [۳]. با این همه، باز هم آمار قطعی درباره مهاجران قانونی و غیرقانونی حاضر در ایران وجود ندارد و عموماً اعدادی مبتنی بر فرضیات از زبان مسئولان امر بیان می‌شود. اما تمام این موارد نشان از حجم بالای مهاجران غیرایرانی به داخل ایران دارد.

در این میان، نکته مهم آن است که در بیست سال اخیر، سیاست جامع و واحدی برای ابعاد پیچیده مسئله حضور مهاجران طراحی و اجرا نشده است و عموماً مجریان هر دوره، سیاستگذاری اقتضایی را به عهده داشته‌اند. پژوهش‌های متعدد نیز توضیح داده‌اند که ایران در این زمینه فاقد سیاست جامع، رفتار جامع و حرکت در مسیر واحد است [۴-۷].

این فقدان سیاستگذاری، فقدان خط‌مشی واحد، نبود هدف‌گذاری و... باعث شده است تا ایران نتواند از منافع حضور این مهاجران استفاده کند و در مقابل ضررهای متعددی نیز به کشور وارد شده است. مقالات و پژوهش‌های متعددی نشان داده‌اند که حضور این میزان افغانستانی در ایران، مشکلات و مسائل بسیاری را در زمینه‌های مختلف به وجود می‌آورد [۸-۱۱]. این اثرها در حوزه‌های اقتصادی بسیار منفی و در حوزه‌های اجتماعی، امنیتی و فرهنگی مسئله‌زا بوده است.

نداشتن خط‌مشی واحد موجب نابسامانی نظام حکمرانی در مقابل حجم وسیع مهاجران شده و مسائل متعددی را در حوزه اقتصادی، اجتماعی و امنیتی به وجود آورده است. از سوی دیگر، عدم تنظیم‌گری در این حوزه، امکان بهره‌مندی از ظرفیت‌های حضور مهاجران را به حداقل رسانده است. لذا هرگونه سیاستگذاری و خط‌مشی‌گذاری در این زمینه نیازمند فهم مسائل مهاجران، مسائل نظام حکمرانی، بدنه جامعه و رویکرد حکمران در نسبت با موضوع افراد مهاجر به داخل کشور است.

در مقابل، کشورهای متعددی در دنیا با مسئله مهاجرت مواجه‌اند. این کشورها تجارب ارزشمندی در حوزه سیاستگذاری داشته و دارند. به همین دلیل می‌توان با استفاده از تجربیات دیگر کشورها در سیاستگذاری و بومی‌سازی آن با توجه به شرایط خاص ایران امروز، به یک مجموعه سیاستی دست یافت. متن پیش‌رو سعی دارد با بررسی دقیق در کلیات سیاستگذاری و برخی جزئیات مهم، این مجموعه را پیشنهاد دهد. در این زمینه سعی شده است تا هم از تجربیات کشورهای همسایه که شباهت‌های ژئوپلیتیک، سیاسی، تاریخی، فرهنگی و دینی نزدیک‌تری دارند استفاده شود و هم تجربیات کشورهای پیشرفته و دارای میزان بالای مهاجرپذیری به کار گرفته شود. همچنین به علت گستردگی سیاست‌های مهاجرتی کشورها، صرفاً مواردی گزارش شده که برای الگوبرداری در ایران قابل برداشت و استفاده است. شاخص اصلی در این زمینه، موارد مشابه در شرایط کشور مورد بررسی با شرایط ایران سال ۱۴۰۴ حداقل در یک عنصر بوده است. برای مثال، ژاپن به موضوع حفظ هویت فرهنگی و تاریخی، و استرالیا نسبت به جذب دانشجویان و درآمدزایی توجه دارد، کانادا جذابیتی جهانی برای جذب مهاجران دارد، امارات و ترکیه در منطقه و همسایه ایران‌اند، و آلمان نظم قانونی و تجربه ادغام گسترده جمعیت مهاجر و... دارد.

سؤال اصلی این متن آن است که سیاستگذاری کشورهای منطقه و پیشرفته در جهان نسبت به مهاجران شامل چه قواعد اساسی و کلی است؟ تا در نهایت به این سؤال پاسخ داده شود که ایران در وضعیت و شرایط کنونی از کدام یک از این سیاستگذاری‌ها می‌تواند استفاده کند؟ روش پژوهش نیز سیاست‌پژوهی است.

۲. زمینه و اهمیت مسئله در ایران امروز



همان‌طور که توضیح داده شد، مطالعات متعدد در داخل کشور طی دو دهه گذشته بارها تأکید کرده‌اند که ایران فاقد سیاست مهاجرتی جامع، شفاف و بلندمدت است. تصمیمات عمدتاً به صورت مقطعی، واکنشی و تحت تأثیر فشارهای اجتماعی (امنیتی، اقتصادی، رسانه‌ای) اتخاذ شده‌اند. این وضعیت چند ویژگی اصلی دارد:

۲-۱. فقدان خط‌مشی واحد و سند بالادستی روشن

سیاستگذاری در حوزه مهاجرت در ایران بین نهادهای مختلف (امنیتی، رفاهی، آموزشی، اداری و...) تقسیم شده است، بدون آنکه یک «دکترین مهاجرتی» یا «سند راهبرد ملی مهاجرت» وجود داشته باشد که جهت کلی، اهداف و خطوط قرمز را تعیین کند.

۲-۲. ابهام در هدف‌گذاری

روشن نیست که ایران مهاجرت را اساساً چه می‌بیند: تهدید امنیتی که باید حداقلی و کنترل شده نگاه داشته شود؟ فرصت اقتصادی و جمعیتی برای جبران کاهش نرخ زاد و ولد و کمبود نیروی کار در برخی بخش‌ها؟ یا ترکیبی از این دو، با نسبت‌ها و اولویت‌های مشخص؟ این ابهام باعث شده است راهبردهای متناقضی هم‌زمان دنبال شوند؛ از گفتمان‌های دینی - انسان‌دوستانه درباره «برادری دینی» تا سیاست‌های سخت‌گیرانه اداری و محرومیت از برخی خدمات.

۲-۳. تبدیل فرصت به مسئله

در نبود سیاست‌های روشن ادغام، آموزش، اشتغال، سلامت و حمایت اجتماعی، بخش مهمی از ظرفیت‌های بالقوه مهاجران (از نیروی کار ارزان تا سرمایه فرهنگی و شبکه‌های فراملی) یا هدر می‌رود یا به صورت مسئله‌ای امنیتی و اجتماعی ظاهر می‌شود؛ افزایش رقابت در بازار کار غیررسمی، اسکان در سکونتگاه‌های غیررسمی، تنش‌های هویتی و احساس بی‌عدالتی در میان بخشی از جامعه میزبان نیز از جمله چالش‌هایی است که در نسبت با مهاجران شکل می‌گیرد.

۲-۴. گسست میان سطح گفتمان و سطح اجرا

در سطح رسمی، گاه بر «وظیفه دینی و انسانی» نسبت به پناهجویان تأکید می‌شود، اما در سطح اجرایی، محدودیت‌های گسترده در دسترسی به آموزش، خدمات، اسناد هویتی، مالکیت و... اعمال می‌گردد. این شکاف، بی‌اعتمادی مهاجران را نسبت به جامعه میزبان تشدید می‌کند. از طرف دیگر، جامعه میزبان نیز منفعتی در قبال هزینه‌هایی که حضور مهاجران در کشور دارد، احساس نمی‌کنند. این امر در تقاطع با برخی رخدادهای اجتماعی و جرم‌گونه با موج خبری در شبکه‌های اجتماعی موجب احساس منفی نسبت به این مهاجران می‌شود و بی‌اعتمادی را دو طرفه می‌کند. گرچه بخشی (و نه تمام) از جامعه میزبان درگیر آن باشند.

۲-۵. شکاف سیاستی: از انباشت تجربه تا فقدان سیاست مهاجرت

ایران در چهار دهه اخیر، تجربه‌های متنوعی در مواجهه با مهاجران و پناهجویان داشته است:

- حضور گسترده افغانستانی‌ها در دهه‌های جنگ داخلی این کشور و پس از آن؛



- بازگشت بخشی از آنان و درعین حال، استقرار دائمی نسل‌های دوم و سوم در ایران؛
 - شکل‌گیری جوامع مهاجر در حاشیه کلان‌شهرها؛
 - ورود مهاجران عراقی، پاکستانی و...؛
 - موج‌های پی‌درپی مهاجرت تحصیلی، کاری و سرمایه‌ای ایرانیان به خارج از کشور.
- این انباشت تجربه، می‌توانست مبنای شکل‌دهی به یک سیاست مهاجرتی ملی، داده‌محور و آینده‌نگر باشد؛ اما در عمل، مجموعه‌ای از سیاست‌های جزیره‌ای، دستورالعمل‌های کوتاه‌مدت و مدیریت بحران جای آن را گرفته است.
- در مقابل، بسیاری از کشورهایی که در این پژوهش بررسی می‌شوند—از کانادا و استرالیا به‌عنوان مدل‌های کلاسیک مهاجرپذیر، تا آلمان و ژاپن به‌عنوان کشورهایی که به تدریج مهاجرت را به‌عنوان پاسخ به بحران جمعیتی پذیرفته‌اند و تا امارات و ترکیه که هر کدام الگوی خاصی در جذب نیروی کار، سرمایه یا میزبانی پناجویان دارند—در دهه‌های اخیر سیاست‌های مهاجرتی صریح، ابزارهای حقوقی مشخص و سازوکارهای اجرایی نسبتاً منسجمی ایجاد کرده‌اند.
- آنچه در ایران غایب است، نه لزوماً «سیاست‌های سخت‌گیرانه» یا «سیاست‌های باز»، بلکه وجود چارچوبی واحد، روشن و قابل دفاع است که هم برای جامعه میزبان، هم برای مهاجران و هم برای نهادهای اجرایی قابل فهم باشد؛ چارچوبی که بتواند به این پرسش پاسخ دهد:
- ایران چه نوع کشوری در مواجهه با مسئله جهانی مهاجرت است؟
 - «کشور گذر»، «کشور میزبان موقت»، «مقصد پایدار برای نخبگان منطقه»، یا ترکیبی روشن و آگاهانه از این مدل‌ها؟

۳. ضرورت نگاه تطبیقی: چرا مطالعه الگوهای دیگر کشورها؟



پرسش محوری این متن از ابتدا چنین تعریف شده است:

- ۱) سیاست‌های مهاجرتی کشورهای منتخب (منطقه‌ای و پیشرفته) چه قواعد کلی و منطق‌های راهنمایی دارند؟
 - ۲) ایران در وضعیت و شرایط کنونی، از کدام عناصر این سیاست‌ها می‌تواند الگو بگیرد، کدام را باید بومی‌سازی کند و کدام را ساختار سیاسی-اقتصادی و فرهنگی‌اش ناسازگار است؟
- انتخاب کشورها در این متن مبتنی بر نوع سیاستگذاری و شباهت‌های آنها در برخی شاخص‌ها با ایران است. اینجا سعی شده است تا انواع سیاستگذاری در حوزه مهاجرت بررسی شود. کشورهایی چون کانادا و استرالیا نشان می‌دهند چگونه می‌توان مهاجرت را در قالب برنامه‌های چندساله، امتیاز محور و معطوف به اقامت دائم تعریف کرد و از آن به‌عنوان ابزار مدیریت جمعیت و نیروی کار استفاده نمود. آلمان تصویر کشوری است که از مدل کارگر مهمان و مهاجرت موقت به سمت اعتراف رسمی به «کشور مهاجرپذیر بودن» و اصلاح قانون تابعیت (کاهش مدت اقامت برای شهروندی، پذیرش تابعیت دوگانه) حرکت کرده است. ژاپن نمونه‌ای است که با وجود حساسیت فرهنگی، تحت فشار بحران جمعیتی، گام به‌گام در حال گسترش مجاری ورود نیروی کار خارجی است.
- در سوی دیگر و براساس همسایگی، امارات الگویی از مهاجرت و اقامت بدون شهروندی است: جمعیتی به‌شدت مهاجر محور (با اکثریت اتباع خارجی) که بر پایه ویزاهای کار، سرمایه‌گذاری و اقامت بلندمدت بدون ادغام سیاسی گسترده اداره می‌شود. ترکیه نیز ترکیبی از میزبانی بزرگ پناجویان (به‌ویژه سوری‌ها) و سیاست‌های رو به سخت‌گیری در اقامت کوتاه‌مدت و شهروندی از طریق سرمایه‌گذاری است.
- این تنوع الگوها فرصتی فراهم می‌آورد تا ایران به‌جای تکرار کلیشه‌های رایج («کشورهای پیشرفته مهاجرپذیرند و ما به‌اندازه آنها پیشرفته

نیستیم» یا «کشورهای نفتی صرفاً کارگر خارجی می آورند» به صورت موشکافانه و انتخاب گرایانه، راهبرد کارآمد و ظرفیت افزا برای کشور انتخاب کند؛ برای مثال با دقت بیشتری به این سؤالات پاسخ داده شود:

❶ چه نوع ابزارهای حقوقی و اداری (از کارت فرصت در آلمان تا ویزای استارت آپی در کانادا و ویزای طلایی در امارات) می توانند در ایران، با اصلاحات لازم، قابل استفاده باشند؟

❷ چه نوع سازوکارهای آماری و حکمرانی داده می توانند تصویر دقیقی از وضعیت مهاجران در ایران ثبت و ارائه نمایند؟

❸ چه نوع سیاستهای ادغام (یا عدم ادغام) در آموزش، بازار کار و خدمات اجتماعی می تواند هم منافع ایران را تأمین کند و هم از تولید حاشیه نشینی و طرد اجتماعی جلوگیری نماید؟

نکته قابل توجه در این زمینه آن است که سیاستهای کشورهای مورد بحث از وسعت، گستردگی و تاریخچه مفصلی برخوردارند که بررسی کامل تمام جزئیات سیاستگذاری، قانونگذاری و نحوه اجرای آنها عملاً ممکن نیست. برای مثال، ژاپن بیش از ۱۲۰ نوع ویزا دارد که بررسی تمام آنها علاوه بر گستردگی بیجا، چندان مفید برای سیاستگذاری ایرانی نیست. لذا سعی شده است تا بخشهای کلی همراه با برخی جزئیات که می تواند در سیاستگذاری ایرانی به کار رود، مورد بحث واقع شود. برخی موارد از ویزاهای موجود در این کشورها اساساً نمی تواند مورد استفاده سیاستگذاری در ایران قرار گیرد. برای مثال، برخی از انواع ویزا در آلمان یا کانادا مربوط به اقلیتهای جنسی است. به همین دلیل، گزارش پیش رو بیش از هر چیز، به قواعد کلی، منطق سیاستگذاری و برخی جزئیات دارای انطباق پرداخته است.

۴. روش تحقیق

سیاست پژوهی به معنای فرایند انجام پژوهش در خصوص یک مسئله اجتماعی مهم به منظور ارائه توصیه های علمی و توصیه های معطوف به عمل به خط مشی گذاران است [۱۲]. به عبارت دیگر، سیاست پژوهی، به کارگیری پژوهش های علمی در سیاستگذاری است که با استفاده از این روش، مسائل اجتماعی شناسایی، اطلاعات حساس جمع آوری و مفاهیم و فرضیه ها ایجاد می شوند و مهم تر از همه برای پژوهش نزد سیاستگذاران ایجاد اعتبار می کند [۱۳]. سیاست پژوهی به عواقب عملکرد سیاستها، نتایج آن و خط مشی گذاری کمک می کند [۱۴]. این پژوهش با استفاده از فرایندهای ماژرزاک، موضوع سیاستگذاری درباره مهاجران را پیش گرفته است. این فرایند شامل این مراحل است: ۱. زمینه سازی؛ ۲. مفهوم سازی؛ ۳. تحلیل فنی؛ ۴. تحلیل پیشنهادها و توصیه ها؛ ۵. ارتباطات و انتقال تجربیات به سیاستگذاران. با توجه به موضوع، برخی از زیر موضوعات این فرایند تغییر یافته یا حذف شده است [۱۵]. برای نمونه، بخش پنجم که به انتقال تجربیات به سیاستگذاران معطوف است، موضوع این پژوهش و فرایند نمی تواند باشد. موضوع مفهوم سازی نیز با توجه به محدودیت حجم مقاله آورده نشده است.

۵. سیاستهای مهاجرتی برخی از کشورهای دنیا

هر یک از کشورها در زمینه مهاجر پذیری و پذیرش پناهندگان، استراتژی های مختلفی را دنبال کرده اند. نخست باید توجه داشت که امروزه کشورها بر مبنای نیازهای خود، اقدام به پذیرش مهاجر می کنند. همین امر سبب شده است تا نقش پژوهش ها در شناسایی نیازهای اساسی هر کشور بیش از گذشته مورد توجه باشد. در ادامه، بخش های سیاسی هر یک از کشورها به تفکیک ارائه می شود.



۱-۵. ژاپن

الف) توصیف وضعیت مهاجران

جمعیت ژاپن در آوریل سال ۲۰۲۵ حدود ۱۲۳/۴ میلیون نفر برآورد شده است؛ روند کلی جمعیت همچنان کاهش است (نرخ رشد حدود منفی ۰/۴۴ درصد). در سال ۲۰۲۴ فقط حدود ۷۲۱ هزار تولد ثبت شده که پایین‌ترین رقم از آغاز ثبت آمار (۱۸۹۹) است؛ در مقابل، حدود ۱/۶ میلیون فوت رخ داده و جمعیت بدون احتساب مهاجرت تقریباً ۹۰۰ هزار نفر کاهش یافته است [۱۶]. حدود ۲۹-۳۰ درصد جمعیت بالای ۶۵ سال‌اند و ژاپن یکی از پیرترین جوامع جهان است. این وضعیت، زمینه اصلی باز شدن تدریجی درهای کشور به روی مهاجران و نیروی کار خارجی است.

طبق داده‌های آژانس خدمات مهاجرت ژاپن (ISA) که در مارس سال ۲۰۲۵ منتشر شده است: در پایان سال ۲۰۲۴، تعداد مقیمان خارجی در ژاپن ۳,۷۶۸,۹۷۷ نفر بوده است؛ این عدد نسبت به ۲۰۲۳، ۳۵۷,۹۸۵ نفر (۱۰/۵ درصد) رشد نشان می‌دهد. سهم خارجی‌ها از کل جمعیت حدود ۳/۱-۳/۰ درصد است [۱۷].

بزرگ‌ترین گروه‌های ملیتی در میان مقیمان خارجی شامل چینی‌ها، ویتنامی‌ها، کره‌ای‌ها، فیلیپینی‌ها، نیپالی‌ها و برزیلی‌ها می‌شوند. بسیاری در قالب ویزاهای کارآموز فنی، نیروی کار ماهر مشخص^۱، دانشجوی و ویزاهای کاری دیگر حضور دارند. خبرگزاری‌های بین‌المللی نیز در سال ۲۰۲۵ اشاره می‌کنند که جمعیت خارجی ژاپن «به حدود ۳/۸-۳/۷ میلیون نفر (نزدیک ۴ میلیون)» رسیده است.

در آمار جمعیتی ژاپن، مهاجرت خالص (ورودی منهای خروجی) در سال‌های اخیر مثبت و روبه‌افزایش بوده است: در سال ۲۰۲۴، مهاجرت خالص ژاپن حدود ۳۳۹,۸۴۳ نفر ثبت شده است. این عدد نسبت به سال ۲۰۲۳ (حدود ۲۴۲ هزار نفر) جهش قابل توجهی دارد و نشان می‌دهد مهاجرت تا حدی در حال جبران کاهش طبیعی جمعیت است. با این حال، حتی با این مهاجرت خالص، جمعیت کل کشور همچنان کاهش می‌یابد، زیرا مرگومیر بسیار بالاست [۱۸].

طبق آمار وزارت بهداشت، کار و رفاه ژاپن (MHLW)، که توسط رسانه‌ها و پرتال‌های تخصصی خلاصه شده است، در اکتبر سال ۲۰۲۴ حدود ۲/۳ میلیون کارگر خارجی در ژاپن مشغول کار بوده‌اند؛ این عدد نسبت به سال قبل ۱۲/۴ درصد افزایش داشته و حدود چهار برابر رقم سال ۲۰۰۸ است. این کارگران عمدتاً در تولید، خدمات، کشاورزی، پرستاری و مراقبت، رستوران و خرده‌فروشی مشغول‌اند و به جبران کمبود نیروی کار ناشی از سال خوردگی جمعیت کمک می‌کنند [۱۹].

در چارچوب برنامه نیروی کار ماهر مشخص^۲، تا پایان سال ۲۰۲۴، ۲۸۴,۴۶۶ نفر با وضعیت اقامت SSW در ژاپن زندگی می‌کرده‌اند؛ ملیت‌های اصلی در این برنامه، ویتنام، اندونزی، فیلیپین، میانمار و چین بوده‌اند. دولت هدف‌گذاری کرده است تا آوریل سال ۲۰۲۹ در مجموع حدود ۸۲۰ هزار نفر را در قالب SSW جذب کند.^۳ لازم به توضیح است برنامه پذیرش نیروی کار ماهر در دو سطح انجام می‌گیرد: سطح اول در حوزه مشاغل خاص است و محدودیت زمانی پنج‌ساله دارد و افراد نمی‌توانند خانواده خود را به‌همراه داشته باشند و اجازه جابه‌جایی حوزه شغلی نیز ندارند.

کسانی که سال‌ها با مدل سطح اول در ژاپن مشغول به کار بوده‌اند می‌توانند ویزای سطح دوم را دریافت کنند که بلندمدت است و اجازه حضور خانواده افراد نیز داده می‌شود.

ژاپن از نظر آمار پناهندگی در مقایسه با کشورهای غربی همچنان بسیار بسته است، هر چند اصلاحاتی انجام شده است. در سال ۲۰۲۴ حدود ۱۲,۳۷۳ درخواست پناهندگی ثبت شده است. براساس داده‌های ISA، که توسط رسانه نیپون و رسانه‌های دیگر گزارش شده، در همین سال

۱. به این معنا که در یک حوزه مهارت شغلی مشخص، توانمندی اثبات شده دارد.

2. Specified Skilled Worker (SSW)

3. Visaguide.World

۱۹۰ نفر به عنوان پناهنده^۱ به رسمیت شناخته شدند (کاهش ۳۷ درصدی نسبت به سال ۲۰۲۳ که ۳۰۳ نفر بود)؛ حدود ۱۶۰۰ نفر (عمدتاً اوکراینی‌ها) تحت عنوان جدید «افراد مشمول حمایت تکمیلی» اجازه ماندن یافتند که سطح حمایتی مشابه پناهندگان دارد؛ در مجموع حدود ۲,۲۳۳ نفر نوعی از حمایت (پناهنده، حمایت تکمیلی یا مجوز ماندن انسان دوستانه) دریافت کرده‌اند. طبق آمار UNHCR، در سال ۲۰۲۴ حدود ۶۰,۸۴۸ نفر (پناهنده، پناهجو، بی تابعیت و...) تحت صلاحیت این سازمان در ژاپن بوده‌اند؛ حدود ۳۰ هزار نفر در پایان سال ۲۰۲۴ به عنوان پناهجو ثبت شده‌اند. این اعداد نشان می‌دهد که ژاپن در حوزه پناهندگی هنوز نرخ پذیرش بسیار پایینی دارد، اما با ابزار «حمایت تکمیلی» بخشی از خلأ حقوقی گذشته را پر کرده است.

ب) منطق سیاست مهاجرتی ژاپن

سیاست مهاجرتی ژاپن روی سه محور اصلی می‌چرخد:

- جبران کمبود نیروی کار در اقتصاد سال خورده؛
- حفظ کنترل سخت بر مرزها و پناهندگی؛

- حرکت به سمت نوعی «مهاجرت مدیریت شده و محدود»، نه تبدیل شدن به کشور مهاجرپذیر به سبک کانادا یا استرالیا.

گزارش‌های تحلیلی (OECD و نهادهای منطقه‌ای) تأکید می‌کنند که سهم خارجی‌ها در ژاپن با حدود ۳ درصد جمعیت، یکی از پایین‌ترین سهم‌ها در OECD است، اما سرعت رشد نیروی کار خارجی طی یک دهه اخیر بسیار بالا بوده است. هم‌زمان، گزارش‌های خبری از خیزش احزاب راست‌گرا و گفتمان «ژاپن اول» حکایت دارد که مهاجرت را به موضوعی قطبی‌کننده در سیاست داخلی بدل کرده است. سیاست جذب نیروی کار شامل کارآموزی، نیروی ماهر، دانشجوی و «دیجیتال نومد» بوده است. در ژوئن سال ۲۰۲۴، مجلس ژاپن اصلاح جدیدی بر قانون مهاجرت و قانون کارآموزی فنی تصویب کرد که در گزارش کنترل و مدیریت مهاجرت و اقامت ۲۰۲۴ [۲۰] به این شکل توضیح داده شده است: هدف اصلی، بازنگری در برنامه کارآموزی فنی که به دلیل سوءاستفاده و شرایط کاری نامناسب بسیار مورد انتقاد بود؛ هدف دیگر، تقویت پیوند این برنامه با نظام SSW تا مسیر روشن‌تری از کارآموزی به نیروی کار ماهر ایجاد شود و در نهایت بهبود حفاظت از حقوق کارگران.

در کنار آن، ژاپن میدان‌های جدیدی را به SSW اضافه کرده و سقف کلی پذیرش در این نظام را به ۸۲۰ هزار نفر برای دوره پنج‌ساله از آوریل سال ۲۰۲۴ افزایش داده است.

جزئیات ویزای دیجیتال: مدت اقامت: ۶ ماه (بدون امکان تمدید متوالی در همان دوره یک‌ساله)؛ متقاضی باید برای شرکت یا کارفرمای خارج از ژاپن دور کاری کند؛ شرط درآمد نسبتاً بالا و بیمه درمانی بین‌المللی الزامی است؛ همسر و فرزندان می‌توانند همراه باشند. این ویزا بیشتر برای نیروی کار با درآمد بالا و سبک زندگی سیال طراحی شده و از نظر عددی کوچک‌تر از برنامه‌های کاری/دانشجویی است، اما از نظر نمادین نشان‌دهنده تغییر نگاه ژاپن به انواع جدید کار و مهاجرت است.

ج) ویزای ژاپن در یک نگاه کلی

براساس گزارش‌های آژانس خدمات مهاجرتی ژاپن، بیش از ۳۰ شکل از اقامت به گروه‌های مختلف مثل متخصصان، اساتید، هنرمندان و... وجود دارد [۲۱]. برای ساده‌سازی انواع ویزای ژاپن، اگر نوعی تجمیع را در نظر گرفته شود، این گروه‌ها قابل دسته‌بندی خواهند بود [۲۲]:

- متخصصان حرفه‌ای (اعضای هیئت علمی، حقوق دان‌ها و...)
- مدیران و مالکان کسب و کار (استارت‌آپ‌ها)؛
- نیروی کار مهارتی و نیمه‌مهارتی (نیروی ساخت و ساز و...)



- تحصیلی و آموزشی؛
- خانواده و بستگان؛
- اقامت بلندمدت و دائم (افراد دارای پیوند ویژه با ژاپن مثل تبار ژاپنی یا کسب امتیازات ویژه اقامت دائم)؛
- موقعیت‌های ویژه (مثل پرستاران)؛
- کوتاه‌مدت و غیرکاری (سفر توریستی معمول تا ۹۰ روز)؛
- دیپلماتیک.

جمع‌بندی: سیاست مهاجرتی ژاپن بر پایه پذیرش محدود اما هدفمند شکل گرفته است؛ دولت با آگاهی از بحران جمعیتی و کمبود نیروی کار، مسیرهای مشخص و قانونمند برای جذب نیروی کار خارجی، کارآموزان، دانشجویان و گروه‌های خاص تعریف کرده، سقف عددی تعیین می‌کند، وضعیت اقامت هر گروه را دقیقاً نام‌گذاری و حقوق و تعهدات آنها را شفاف مشخص می‌کند و در عین حال در حوزه پناهندگی یکی از بسته‌ترین و سخت‌گیرانه‌ترین نظام‌ها را حفظ کرده، با ابزارهایی مثل حمایت تکمیلی فقط بخشی از خلأ انسانی را جبران می‌کند. در ژاپن مهاجرت بخشی از برنامه‌ریزی جمعیتی و اقتصادی است؛ داده‌های رسمی، گزارش‌های سالانه و پیوند مستقیم میان نیازهای بازار کار و انواع اقامت، سیاست را قابل پیش‌بینی و قابل سنجش می‌کند و حتی بحث‌هایی مثل سقف جمعیت خارجی نیز در قالب گزارش رسمی و گفت‌وگوی عمومی مطرح می‌شود. در ایران، مهاجرت بیش از آنکه به‌عنوان ابزار سیاست توسعه دیده شود، امری تحمیلی و مسئله‌ساز تلقی می‌شود؛ سیاست جامع و یکپارچه‌ای وجود ندارد، آمار مهاجران - به‌ویژه مهاجران همسایه - روشن و مورد توافق نیست و تصمیم‌ها بیشتر واکنشی، کوتاه‌مدت و عمدتاً با غلبه نگاه امنیتی اتخاذ می‌شود. در حالی که ژاپن به‌صورت مرحله‌ای برای هر نوع مهاجرت کانال قانونی و نام و جایگاه مشخص در نظام حقوقی تعریف کرده، ایران بخش بزرگی از مهاجرت را در وضعیت تعلیق نگاه داشته است؛ نه آنها را به‌طور شفاف به رسمیت می‌شناسد و ادغام می‌کند، نه ساز و کار پایدار برای بازگشت یا توزیع منظمشان دارد و در نتیجه هم هزینه‌های اجتماعی و اقتصادی افزایش می‌یابد و هم فرصت‌های استفاده از ظرفیت این جمعیت از دست می‌رود. تفاوت اصلی این است که ژاپن با همه حساسیت‌های فرهنگی، مهاجرت را مسئله‌ای قابل مدیریت و برنامه‌ریزی می‌بیند، اما در ایران مهاجرت بیشتر به‌صورت موجی و بدون راهبرد بلندمدت تجربه می‌شود و همین شکاف، فاصله دو کشور را در بهره‌گیری از مهاجرت به‌عنوان ابزار سیاست عمومی به‌خوبی نشان می‌دهد.

۲-۵. آلمان

الف) توصیف وضعیت مهاجران

بر اساس برآوردهای رسمی، جمعیت آلمان در پایان سال ۲۰۲۴ حدود ۸۳/۶ میلیون نفر بوده است. طبق تازه‌ترین داده‌های اداره فدرال آمار آلمان^۱، در سال ۲۰۲۴ حدود ۲۱/۲ میلیون نفر در آلمان دارای «پیشینه مهاجرت»^۲ بوده‌اند؛ یعنی تقریباً ۲۵/۶ درصد جمعیت کشور (بیش از یک نفر از هر چهار نفر). این عدد نسبت به سال ۲۰۲۳ حدود ۸۷۳ هزار نفر افزایش نشان می‌دهد [۲۳]. جمعیت دارای پیشینه مهاجرت به‌طور متوسط جوان‌تر از جمعیت بدون پیشینه مهاجرت است (میانگین سنی حدود ۳۸/۲ سال در برابر ۴۷/۴ سال)، که از منظر بازار کار و پایداری نظام بازنشستگی برای آلمان اهمیت استراتژیک دارد [۲۴]. به استناد آمار «جمعیت خارجی» در ۳۱ دسامبر سال ۲۰۲۴ حدود ۱۴,۰۶۱,۶۴۰ تبعه خارجی در آلمان ثبت شده‌اند؛ یعنی چیزی نزدیک به ۱۷ درصد کل جمعیت. در بین اتباع خارجی، گروه‌های اصلی عبارت‌اند از: ترک‌ها (حدود ۱/۵۴ میلیون نفر)، اوکراینی‌ها (حدود ۱/۳۳ میلیون نفر)، سوری‌ها (حدود ۹۷۵ هزار نفر)، رومانیایی‌ها (بیش از ۹۰۰ هزار نفر) و لهستانی‌ها (حدود ۸۶۵ هزار نفر). این ترکیب نشان می‌دهد آلمان

1. Destatis

۲. بدین معنا که فرد یا یکی از والدین در کشور دیگری به دنیا آمده باشند.

هم‌زمان هم مقصد کلاسیک مهاجرت کاری اروپای شرقی است و هم مقصد مهم پناهجویان و آوارگان جنگی (به‌ویژه سوریه و اوکراین) [۲۵]. آخرین «گزارش مهاجرت دولت فدرال»^۱ که توسط اداره فدرال مهاجرت و پناهندگان^۲ و دولت آلمان منتشر شده است، نشان می‌دهد که در سال ۲۰۲۳، آلمان ۱/۹۳ میلیون ورودی و ۱/۲۷ میلیون خروجی داشته است. مهاجرت خالص در ۲۰۲۳ حدود ۶۵۰ هزار نفر بوده است؛ یعنی کمتر از نصف مهاجرت خالص سال ۲۰۲۲ (که اوج ورود آوارگان اوکراینی بود). این ارقام نشان می‌دهد که آلمان همچنان یکی از بزرگ‌ترین مقصدهای مهاجرتی در اروپاست، اما شدت موج مهاجرت پس از جنگ اوکراین قدری تعدیل شده است [۲۶].

پناهندگی و افراد نیازمند حمایت: براساس داده‌های اداره فدرال مهاجرت و پناهندگان، در سال ۲۰۲۴، آلمان ۲۲۹,۷۵۱ درخواست پناهندگی نخستین^۳ و ۲۱,۱۹۴ درخواست مجدد دریافت کرده است. نسبت به ۲۰۲۳، تعداد درخواست‌های نخستین حدود ۳۰/۷ درصد و درخواست‌های مجدد حدود ۷ درصد کاهش داشته است. اصلی‌ترین کشورهای مبدأ پناهجویان در سال ۲۰۲۴ همچنان سوریه، افغانستان و ترکیه بوده‌اند. در سطح اتحادیه اروپا، آلمان در ۲۰۲۴ با حدود ۲۳۷ هزار درخواست پناهندگی، همچنان بزرگ‌ترین مقصد پناهجویان در اتحادیه بود، هر چند این رقم نسبت به سال قبل تقریباً ۲۹ درصد کاهش داشت. در کنار این، براساس داده‌های سازمان ملل، آلمان در پایان سال ۲۰۲۴ حدود ۲/۷ میلیون نفر از افراد «آواره اجباری» (پناهندگان، پناهجویان و سایر گروه‌های تحت حمایت) را میزبانی می‌کرد؛ رقمی نزدیک به ترکیه [۲۷].

بر پایه داشبوردهای مهاجرت آلمان، آخرین داده‌های در دسترس نشان می‌دهد که در یک سال اخیر حدود ۲۹۲,۰۲۰ نفر تابعیت آلمان را دریافت کرده‌اند؛ این رقم در مقایسه با دهه‌های قبل بسیار بالاست و بخشی از آن به موج ادغام اجتماعی شهروندان سوری و سایر گروه‌های قدیمی‌تر مهاجر برمی‌گردد. این حجم بالای اعطای تابعیت، همراه با قانون جدید تابعیت (بخش بعدی)، نشان می‌دهد آلمان به‌طور فزاینده‌ای مهاجرپذیری را به یک مسیر ادغام پایدار و شهروندی پیوند زده است [۲۸].

ب) منطق سیاست مهاجرتی آلمان

سیاست مهاجرتی آلمان بر این پایه استوار شده که این کشور به‌طور رسمی خود را نیازمند جذب پایدار مهاجران، به‌ویژه نیروی کار ماهر، می‌داند و از همین رو با قوانین تازه در حوزه ورود نیروی کار، قانون جدید تابعیت و آمار بالای اعطای تابعیت، مهاجرت را به‌طور مستقیم به مسیر ادغام و شهروندی پیوند زده است. در آلمان برای هر نوع مهاجرت، از کار و تحصیل تا پیوستن به خانواده و پناهندگی، چارچوب‌های قانونی روشن، سهمیه‌ها، معیارهای امتیازی و سازوکارهای توزیع مهاجران میان ایالت‌ها تعریف شده است و بحث‌های سخت‌گیرانه در حوزه پناهندگی و کنترل مرزها نیز در همین چارچوب داده‌محور و قابل ارزیابی پیش می‌رود. در واقع آلمان هم‌زمان که درهای خود را برای نیروی کار و جمعیت جوان‌تر باز کرده، با فشار افکار عمومی و رشد جریان‌های منتقد مهاجرت، در حوزه ورود نامنظم و پناهندگی به‌سوی محدودسازی، تشدید بازگشت و کنترل‌های مرزی بیشتر حرکت کرده است.

در دهه اخیر، آلمان به‌طور رسمی از مدل «کارگر مهمان موقت» به سمت «کشور مهاجرپذیر با کمبود مزن نیروی کار ماهر» حرکت کرده است. استراتژی «نیروی کار ماهر» دولت فدرال به‌صراحت تأکید می‌کند که برای حفظ رشد اقتصادی و نظام رفاه، آلمان به جذب سیستماتیک مهاجران ماهر نیاز دارد. هم‌زمان، فشار افکار عمومی و رشد احزاب راست‌گرا باعث شده است سیاستگذاران در حوزه پناهندگی و کنترل مرزها سخت‌گیرانه‌تر عمل کنند [۲۹] (بخش ۲.۴).

قانون جدید مهاجرت نیروی کار ماهر: نسخه جدید قانون مهاجرت نیروی کار ماهر از نوامبر سال ۲۰۲۳ به‌صورت مرحله‌ای اجرایی و از اول ژوئن سال ۲۰۲۴ تمام اجزای آن فعال شده است. هدف اصلی این قانون، ساده کردن ورود نیروی کار از کشورهای غیر عضو اتحادیه اروپا و انعطاف‌پذیرتر کردن مسیرهای کاری است.

1. Migration Report 2023.
2. BAMF

۳. درخواستی که برای اولین بار به دولت ارائه شده باشد.



انعطاف بیشتر برای کارگران ماهر: تسهیل شرایط برای دارندگان کارت آبی^۱ اتحادیه اروپا (کاهش حداقل حقوق، پوشش رشته‌های بیشتری از تحصیلات عالی)؛ امکان ورود براساس تجربه شغلی حتی در صورت نبود تطابق کامل مدرک تحصیلی با استانداردهای آلمان. **شراکت شناسایی:**^۲ فرد می‌تواند با کارفرما توافق کند که بخشی از روند معادل‌سازی مدرک خود را بعد از ورود به آلمان انجام دهد و بر همین اساس ویزا بگیرد. یعنی بخشی از فرایندهای اداری را پس از حضور در آلمان انجام دهد. بدین شکل، ویزا با سرعت بیشتری به دست او خواهد رسید.

افزایش قابل توجه مهاجرت کاری: طبق آمار آژانس فدرال کار [۳۰]، بین ژانویه تا سپتامبر سال ۲۰۲۴ حدود ۱۷۲,۲۶۱ مجوز اقامت برای اشتغال صادر شده که نسبت به دوره مشابه سال قبل حدود ۶,۸۵۴ مورد افزایش داشته است. یکی از نوآوری‌های مهم قانون جدید، معرفی «کارت فرصت» از اول ژوئن سال ۲۰۲۴ است؛ نوعی از ویزا که مبتنی بر سیستم امتیازبندی برای جویندگان کار از کشورهای غیر عضو اتحادیه اروپاست. اجازه اقامت تا دوازده ماه برای جست‌وجوی کار در آلمان، با امکان کار پاره‌وقت (تا بیست ساعت در هفته) و انجام کار آزمایشی کوتاه‌مدت در این نوع ویزا وجود دارد. **امتیازها براساس مدرک تحصیلی، سابقه کار، سطح زبان، سن و پیوندهای قبلی با آلمان (مثلاً تحصیل یا اقامت قبلی) محاسبه می‌شود [۳۱].**

سیاست‌های سخت‌گیرانه‌تر در حوزه پناهندگی و کنترل مرزها (۲۰۲۵-۲۰۲۴): گزارش دولت آلمان نشان می‌دهد کاهش ۳۰ درصدی درخواست‌های پناهندگی در سال ۲۰۲۴ تنها ناشی از عوامل خارجی نیست، بلکه با سخت‌تر شدن رژیم کنترل مرزها، افزایش انتقال پناهجویان به سایر کشورهای اتحادیه و تمرکز بیشتر بر بازگشت و اخراج همراه بوده است. در نیمه اول سال ۲۰۲۵، گزارش‌ها حاکی از نصف شدن تعداد درخواست‌های نخستین پناهندگی (از حدود ۱۴۰,۷۸۳ در نیمه اول سال ۲۰۲۴ به ۷۰,۰۱۱ در نیمه اول سال ۲۰۲۵) است؛ دولت این کاهش را نتیجه «سیاست‌های سخت‌گیرانه‌تر در مرزها، تشدید اخراج‌ها و کنترل شدید ورود بدون مدارک معتبر» اعلام کرده است.^۳ این سیاست‌ها با انتقادهایی مواجه شده‌اند؛ از جمله به دلیل برقراری کنترل‌های طولانی‌مدت در مرزهای داخلی شنگن^۴ و نگرانی از مغایرت با احکام دادگاه عدالت اتحادیه اروپا [۳۲]. علت اتخاذ این سیاست‌های سخت‌گیرانه عموماً به علت تغییرات سیاسی در رأس حاکمیت آلمانی و نوع نگاه به مسئله مرزهاست که در پنج سال اخیر در فضای سیاستگذاری اروپا شیوع یافته است.

آلمان با قانون جدید تابعیت، مهاجرت کاری را به مسیر واقعی شهروندی متصل می‌کند و می‌کوشد نسل‌های بعدی را به‌عنوان بخشی از ملت آلمان تعریف کند؛ در واقع ملت‌سازی از طریق ادغام اجتماعی در چارچوب این قاعده پیگیری می‌شود. این کشور بیشتر با ابزارهایی مثل توزیع پناهجویان بین ایالت‌ها، محدودسازی کانال‌های ورود نامنظم و اصلاحات در حقوق پناهندگی عمل کرده و کمتر به سقف‌های محله‌ای^۵ صریح روی آورده است؛ هر چند بحث بر سر توزیع عادلانه مهاجران در شهرها در آلمان هم جدی است.

ج) انواع ویزای آلمان

براساس پرتال رسمی خدمات اداری دولت آلمان [۳۳]، ویزای آلمان را در یک دسته‌بندی خلاصه می‌توان به این شکل دید:

۱. یعنی مدرک دانشگاهی معتبر خارجی یا از دانشگاه‌های آلمان داشته باشند.

2. Recognition Partnership

۳. قواعد اخراج در آلمان شامل ۱۰۶ بند قانونی در ۲۰۰ صفحه است. اما کلیات این قواعد را می‌توان در جملات زیر خلاصه کرد: هر خارجی که اجازه اقامتش تمام شده باشد، ویزا نگرفته باشد یا ورود غیرقانونی داشته باشد، یا با تصمیم «اخراج» (Ausweisung) روبه‌رو شده باشد، طبق قانون اقامت «موظف به ترک کشور» است. این وضعیت برای کسانی که درخواست پناهندگی‌شان رد می‌شود هم برقرار می‌شود؛ رد درخواست پناهندگی معمولاً همراه با دستور خروج در مهلت مشخص و تهدید به اخراج است.

مرحله اول: الزام به خروج داوطلبانه و اخطار اخراج
وقتی BAMF یک پرونده پناهندگی را رد می‌کند، در همان تصمیم، فرد را ملزم به ترک آلمان در یک مهلت معین می‌کند (مثلاً ۳۰ روز در رد عادی)، در همان نامه، یک «تهدید به اخراج» (Abschiebungsandrohung) هم می‌آید که می‌گوید اگر در این مهلت خروج رخ ندهد، پلیس و اداره خارجی‌ان می‌توانند تورا به‌زور برگردانند و کشور مقصد هم ذکر می‌شود.

مرحله دوم: اخراج
اگر در مهلت تعیین شده، خروج داوطلبانه انجام نشود، اداره خارجی‌ان (Ausländerbehörde) می‌تواند اخراج اجباری را اجرا کند؛ یعنی پلیس فرد را بازداشت و تا فرودگاه همراهی کند و به کشور مقصد برگرداند. در سایت رسمی BAMF و وزارت کشور تأکید شده است که اولویت، خروج داوطلبانه است و فقط در صورت عدم خروج، اخراج اجباری اجرا می‌شود.

۴. منظور مرزهای کشورها داخل محدوده شنگن است که علاوه بر مرز کلی محدوده شنگن، با سخت‌گیری بیشتری مواجه شده است.
۵. قاعده‌ای که مشخص می‌کند در هر محدوده جغرافیایی (محله در شهرها) چه میزان مهاجر غیرآلمانی امکان حضور دارند. این سیاست به آن علت پیگیری می‌شود تا میزان حضور مهاجرین در هر منطقه بیش از یک درصد مشخص از کل آلمانی‌ها نباشد.

- ویزای الحاق خانواده؛
- ویزای پژوهشی و فعالیت های علمی؛
- ویزای خوداشتغالی و کارآفرینی؛
- ویزای بررسی مدارک و ارتقای سطح زبان (دوره های تکمیلی)؛
- ویزای تحصیلی؛
- ویزای جست و جوی کار (بدون نیاز به پیشنهاد شغلی قبلی)؛
- ویزای ملی (برای کارگران ماهر و متخصص)؛
- ویزای کوتاه مدت (معمولاً ۹۰ روزه و توریستی).

۳-۵. استرالیا

الف) توصیف وضعیت مهاجران

طبق داده های رسمی مرکز آمار استرالیا (ABS)، در تاریخ ۳۰ ژوئن سال ۲۰۲۴ جمعیت استرالیا حدود ۲۷/۳ میلیون نفر بوده است [۳۴]. از این تعداد، ۸/۶ میلیون نفر متولد خارج از استرالیا هستند؛ یعنی ۳۱/۵ درصد جمعیت استرالیا به دنیا آمده در خارج از کشور محسوب می شوند [۳۵].

● بزرگ ترین گروه های متولد خارج در سال ۲۰۲۴:

- انگلستان؛
- هند؛
- چین (شامل هنگ کنگ و ماکائو)؛
- نیوزلند.

بعد از بازگشایی مرزها پس از کووید-۱۹، مهاجرت به استرالیا جهش شدیدی داشت: در سال مالی ۲۰۲۳-۲۰۲۲، مهاجرت خالص حدود ۵۳۶,۰۰۰ نفر بود. در سال مالی ۲۰۲۴-۲۰۲۳، به حدود ۴۴۶,۰۰۰ نفر کاهش یافت [۳۶] (حدود ۱۷ درصد کاهش نسبت به سال قبل)، اما همچنان بسیار بالاتر از متوسط های تاریخی (حدود ۲۵۰-۲۰۰ هزار نفر) باقی ماند. داده های جدید نشان می دهد که در سال منتهی به مارس سال ۲۰۲۵، این آمار حدود ۳۱۶ هزار نفر بوده است و روند کلی از اوج ۲۰۲۳ به سمت کاهش تدریجی حرکت می کند، هر چند هنوز بالاتر از میانگین پیشا کروناست [۳۷].

● مهاجران دائم و ویزاهای موقت (۲۰۲۴-۲۰۲۵):

گزارش رسمی وزارت کشور استرالیا تصویر دقیق تری می دهد [۳۸]: در سال مالی ۲۰۲۵-۲۰۲۴، مجموع برنامه مهاجرتی + بشر دوستانه در مجموع ۲۰۵ هزار اقامت دائم اعطا کرده است؛ در همان سال، حدود ۸/۳ میلیون ویزای موقت صادر شده است (افزایش ۴/۴ درصد نسبت به ۷/۹۳ میلیون در سال قبل). حدود ۱۳۷ هزار ویزای شاخه مهارتی ارائه شده و مابقی در شاخه های خانوادگی، بشر دوستانه و سایر دسته هاست [۳۹].

استرالیا در سال های اخیر به یک قطب آموزش بین المللی تبدیل شده است و این حوزه سهم بسیار مهمی در تصویر مهاجرتی کشور دارد؛ طبق داده های وزارت آموزش که در تحلیل های سال ۲۰۲۵ بازتاب یافته، در پایان سال ۲۰۲۴ حدود یک میلیون ثبت نام دانشجوی بین المللی در استرالیا وجود داشته که رکورد تاریخی با افزایش حدود ۱۳ درصد نسبت به سال قبل است [۴۰].

یک تحلیل پژوهشی دیگر نشان می دهد که در پایان سال مالی ۲۰۲۴، تعداد دارندگان ویزای دانشجویی در استرالیا حدود ۶۰۸,۲۶۲ نفر بوده



است [۴۱] (این عدد فقط دارندگان ویزاست، نه تعداد کل ثبت‌نام‌ها که می‌تواند بیشتر و شامل چند دوره در سال باشد). داده‌های رسمی سال ۲۰۲۵ نشان می‌دهد که در هشت‌ماهه اول این سال، حدود ۸۰۴,۵۵۵ دانشجوی بین‌المللی در استرالیا مشغول تحصیل بوده‌اند، اما تعداد دانشجویان جدید نسبت به سال قبل ۱۷ درصد کاهش داشته است؛ نشانه‌ای از اثر سیاست‌های محدود‌کننده جدید. این اعداد تأیید می‌کند که از یک سو، حجم کل دانشجویان بین‌المللی هنوز در اوج تاریخی است؛ از سوی دیگر، با سیاست‌های جدید (افزایش هزینه و سخت‌گیری ویزا)، شمار ورودی‌های جدید در سال ۲۰۲۵ روبه‌کاهش گذاشته است [۴۲].

ب) منطق سیاست مهاجرتی استرالیا

● **استراتژی مهاجرت ۲۰۲۳ و «موقت دائمی»:** در ۱۱ دسامبر سال ۲۰۲۳، دولت استرالیا استراتژی جدید مهاجرت را منتشر کرد. محورهای اصلی:

- تمرکز بر جذب نیروی کار ماهر در مشاغل مورد نیاز، با اصلاح لیست‌های مهارت مبتنی بر داده‌های بازار کار.
- مبارزه با پدیده «اقامت موقت»؛ یعنی افرادی که سال‌ها با ویزاهای موقت (دانشجویی، فارغ‌التحصیلی و...) در کشور می‌مانند بدون مسیر روشن اقامت دائم.
- بالا بردن استانداردهای زبان، تمکن مالی و انگیزه تحصیلی برای دانشجویان [۴۳].

دو تغییر مهم که به‌طور مستقیم روی مهاجرت تحصیلی اثر گذاشته شامل این موارد بوده است: افزایش تمکن مالی لازم برای ویزای دانشجویی؛ از ۱۰ مه سال ۲۰۲۴، حداقل تمکن لازم برای یک دانشجوی تنها به حدود ۳۰ هزار دلار استرالیا در سال افزایش یافته است (بدون احتساب شهریه). در این راستا، هزینه درخواست ویزای دانشجویی از ۷۱۰ دلار به ۱,۶۰۰ دلار استرالیا افزایش یافته است. این افزایش بخشی از بسته اصلاحات مهاجرتی است که هدفش «تقویت کیفیت و یکپارچگی» و در عمل کاهش حجم تقاضا و فیلتر کردن متقاضیان ضعیف‌تر است [۴۴].

● **در حوزه مهاجرت کاری:** هنوز سیستم لیست‌های مهارت (که با عناوین ROL، STSOL، MLTSSL شناخته می‌شوند) پایه بسیاری از ویزاهای مهارتی است؛ اگر شغل فرد در هیچ‌یک از این لیست‌ها نباشد، شانس مهاجرت کاری بسیار پایین است [۴۵]. در عین حال، در چارچوب استراتژی جدید، دولت به سمت لیست جدید مهارت‌های شغلی و دسته‌بندی سه‌لایه (مسیرهای مهارتی مختلف با حقوق حداقلی متفاوت) حرکت می‌کند که به داده‌های بازار کار و کمبود مهارت متکی است. استرالیا در سال‌های ۲۰۲۵-۲۰۲۴، مهاجرت را بیشتر به سمت کمیت کمتر، مهارت بیشتر و کنترل شدیدتر بر ویزاهای موقت هدایت می‌کند؛ در حالی که مسیر اقامت دائم برای گروه‌های واجد شرایط همچنان باز است.

ج) انواع ویزا در استرالیا

بر اساس داده‌های دپارتمان مهاجرت و شهروندی دولت استرالیا، چند شکل غالب را می‌توان به‌عنوان اشکال اصلی ویزا دسته‌بندی کرد. گفتنی است که این دسته‌بندی بر مبنای دیتای موجود در وب‌سایت رسمی دولت استرالیا ارائه می‌شود [۴۶]:

- ویزای شرایط خاص (امور پزشکی یا خدمه کشتی نیوزلند)؛
- ویزای پناهندگی و بشردوستانه (بر مبنای دلایل نژادی، مذهبی و...)
- ویزای خانواده و همسر؛
- ویزای کاری و مهارتی؛
- ویزای تحصیلی؛
- ویزای بازدید و توریستی.

جمع‌بندی: سیاست مهاجرتی استرالیا بر پایه پذیرش گسترده مهاجران، اما با گزینش بسیار سخت‌گیرانه شکل گرفته است؛ این کشور مهاجرت را ابزار اصلی رشد جمعیت، تأمین نیروی کار و تقویت آموزش عالی می‌داند، اما در عین حال تلاش می‌کند

کنترل کامل بر این جریان داشته باشد. ستون اصلی سیاست، جذب نیروی کار ماهر در رشته‌های مورد نیاز و پیوند دادن اقامت دائم با مهارت، زبان، سن و سطح دستمزد است و در کنار آن از دانشجویان بین‌المللی و فارغ‌التحصیلان به‌عنوان منبع مهم نیروی کار آینده استفاده می‌شود. در سال‌های اخیر دولت با استراتژی جدید مهاجرت، به‌طور آشکار علیه پدیده «اقامت موقت طولانی» موضع گرفته است و با بالا بردن تمکن مالی، افزایش شدید هزینه ویزای تحصیلی و سخت‌تر کردن مسیرهای موقت، می‌کوشد حجم ورودی‌ها را کاهش دهد و کیفیت و جدیت متقاضیان را بالا ببرد. همراه با این تغییر، لیست مشاغل مورد نیاز و مسیرهای مهارتی بازطراحی می‌شود تا مهاجرت بیشتر به سمت کمیت کمتر و مهارت بیشتر هدایت شود و نقش کارفرمایان در انتخاب و نگهداشت نیرو پرننگ‌تر گردد. در مجموع استرالیا، بر خلاف بسیاری از کشورهای مهاجرپذیر قدیمی، در حال گذار از دوره رشد سریع مهاجرت به دوره‌ای است که در آن پذیرفتن مهاجران همچنان ادامه دارد، اما تحت چارچوبی محدودتر، هدفمندتر و به‌شدت تحت نظر دولت دنبال می‌شود.

۴-۵. امارات

الف) توصیف وضعیت مهاجران

بر اساس برآوردهای مبتنی بر آمار سازمان ملل، جمعیت امارات در سال ۲۰۲۵ حدود ۱۱/۴ میلیون نفر تخمین زده شده است. تقریباً همه منابع معتبر سال‌های ۲۰۲۴-۲۰۲۵ روی این نکته توافق دارند که حدود ۱۲-۱۱ درصد جمعیت، شهروند متولد امارات‌اند [۴۷]؛ و حدود ۸۹-۸۸ درصد جمعیت، اتباع غیر اماراتی یا مهاجران‌اند. در سال ۲۰۲۵، از حدود ۱۱/۴-۱۱/۳ میلیون نفر جمعیت امارات، حدود ۱/۳ میلیون نفر شهروند اماراتی و حدود ۱۰ میلیون نفر مهاجر/اتباع خارجی‌اند [۴۸].

سازمان بین‌المللی کار در پرتال رسمی کشور امارات (به‌روز شده در ۲۰۲۵-۲۰۲۴) به‌صراحت می‌گوید: امارات حدود ۸/۷ میلیون کارگر مهاجر را میزبانی می‌کند که بیش از ۸۰ درصد جمعیت مقیم کشور را تشکیل می‌دهند [۴۹]. این عدد «کارگر مهاجر» است، یعنی فقط کسانی که در سن کار و در بازار کار فعال‌اند؛ اگر سایر اعضای خانواده و مهاجران غیر فعال (دانشجو، وابسته خانواده و...) هم اضافه شوند، همان حدود ۱۰ میلیون جمعیت غیر اماراتی‌اند که آمارهای جمعیتی نشان می‌دهند [۵۰].

ب) منطق سیاست مهاجرتی امارات

امارات بیشتر از آنکه «کشور مهاجرپذیر» به‌معنای کلاسیک (با مسیر گسترده شهروندی) باشد، اقتصاد متکی بر اقامت‌های چندلایه و موقتی - بلندمدت است که در آن، تقریباً هر سطح از مهارت و سرمایه، نوعی ویزا و اقامت متناظر دارد، اما گذار به تابعیت همچنان سخت و محدود باقی مانده است.

این سیاست چندسطحی به دولت امکان می‌دهد بین نیاز به نیروی کار ارزان و متنوع، جاه‌طلبی‌های تبدیل شدن به قطب منطقه‌ای سرمایه و فناوری، و دغدغه‌های هویتی و امنیتی مرتبط با سهم اندک شهروندان در جمعیت، موازنه برقرار کند و از طریق تنظیم مداوم شرایط اقامت، ترکیب جمعیتی و اقتصادی کشور را تا حد امکان مطابق اهداف راهبردی خود نگاه دارد.

امارات متحده عربی فدراسیونی هفت امارتی است (ابوظبی، دبئی، شارجه، عجمان، ام‌القیوین، رأس‌الخیمه و فجیره) که در آن، برخلاف کشورهایایی مثل کانادا، اساساً مدل «اقامت بلندمدت بدون تابعیت» محور است و نه مهاجرت کلاسیک منتهی به تابعیت. ترکیب جمعیتی، باعث شده است سیاست مهاجرت و اقامت در امارات به‌شدت کنترل شود و هدف‌محور باشد: جذب نیروی کار، سرمایه و استعداد، بدون گشودن گسترده در تابعیت.

نهادهای اصلی سیاستگذار و مجری عبارت‌اند از:

- اداره فدرال هویت، شهروندی، گمرک و امنیت بندر (ICP)؛
- اداره اقامت و امور اتباع خارجی در هر امارت (GDRFA)؛



■ پلتفرم رسمی دولت امارات (U.a.e) که چارچوب انواع ویزاها و اقامت‌ها را منتشر می‌کند [۵۱].

سیاست مهاجرتی امارات از دل واقعیتی شکل می‌گیرد که در آن حدود ۸۹-۸۸ درصد جمعیت را غیر شهروندان تشکیل می‌دهند و نزدیک به ۸/۷ میلیون نفر از ساکنان، کارگر مهاجرند؛ به عبارت دیگر، مهاجرت نیروی کار ستون فقرات جمعیت و اقتصاد کشور است، نه پدیده‌ای حاشیه‌ای.

در چنین ساختاری، مدل غالب نه «مهاجرت برای شهروندی» بلکه «اقامت بلندمدت بدون تابعیت» است؛ یعنی اغلب مهاجران حتی پس از سال‌ها کار و زندگی در امارات، در همان وضعیت مقیم بدون تابعیت باقی می‌مانند و دولت با این رویکرد، هم از منافع اقتصادی حضور آنان بهره می‌گیرد و هم ترکیب جمعیت شهروندان را کنترل می‌کند [۵۲].

نظام حقوقی و اجرایی مهاجرت در امارات حول نهادهایی مثل اداره فدرال هویت، شهروندی، گمرک و امنیت بنادر (ICP)، ادارات اقامت و امور اتباع خارجی در هر امارت و پلتفرم رسمی U.a.e می‌چرخد که انواع اقامت‌ها و ویزاها را تعریف و اجرا می‌کنند؛ از اقامت کاری و خانوادگی تا مسیرهای ویژه برای سرمایه‌گذاران و نخبگان.

هسته اصلی سیاست، اقامت کاری استاندارد است که در آن کارفرما اسپانسر ویزاست، اقامت معمولاً دو تا سه ساله و قابل تمدید است و امکان اقامت خانواده تحت شرایط مشخص فراهم می‌شود؛ این ساختار وابستگی حقوقی و اقامتی کارگر مهاجر به کارفرما را باز تولید می‌کند و منطق «کارگر مهمان» را حفظ می‌نماید.

برای نیروی کار ماهر، فریلنسرها و سرمایه‌گذاران کوچک، «ویزای سبز» معرفی می‌شود که اقامت پنج‌ساله خوداسپانسری می‌دهد، امکان جابه‌جایی شغلی و اسپانسر کردن خانواده را افزایش می‌دهد و به نوعی بخشی از مهاجران را از وابستگی مستقیم به کفیل سنتی خارج می‌کند، هر چند در سال‌های ۲۰۲۴-۲۰۲۵ روی این مسیر، به ویژه در قالب ویزای فریلنس، کنترل‌ها و بررسی‌های سخت‌گیرانه‌تری اعمال شده است. در سطح بالاتر، «ویزای طلایی» به عنوان اقامت پنج یا ده ساله، برای سرمایه‌گذاران ملکی و تجاری، کارآفرینان، دانشمندان، پزشکان، متخصصان کلیدی و دانشجویان ممتاز طراحی می‌شود و بدون نیاز به اسپانسر، امکان کار، تحصیل و زندگی بلندمدت، خروج طولانی از کشور بدون از دست دادن اقامت و اسپانسر کردن گسترده اعضای خانواده را فراهم می‌کند؛ این ابزار عملاً طبقه‌ای از مهاجران نخبه و سرمایه‌دار را تثبیت می‌کند.

دولت در سال‌های اخیر با معرفی «ویزای آبی» ده‌ساله برای فعالان و متخصصان حوزه محیط زیست و «ویزای کار مجازی» یک‌ساله برای افرادی که برای کارفرمای خارج از امارات دور کاری می‌کنند، تلاش کرده است سیاست اقامت را با دستور کارهای اقلیمی و اقتصاد دیجیتال پیوند بزند و گروه‌هایی از مهاجران نمادین مانند کنشگران محیط زیست و دیجیتال نومدها را جذب کند [۵۳].

در کنار این، مجموعه‌ای از ویزاهای توریستی، تحصیلی و خانوادگی، امکان ورود موقت یا میان‌مدت را فراهم می‌کند؛ اما برخلاف کشورهای مثل کانادا و استرالیا، این مسیرها به طور ساختاری به تابعیت ختم نمی‌شوند و فرد باید برای ماندن طولانی مدت، خود را با یکی از کانال‌های اقتصادی (کار ماهر، سرمایه‌گذاری، کارآفرینی یا اقامت‌های بلندمدت ویژه) منطبق کند.

سیاست ثبت شرکت و سرمایه‌گذاری ملکی با عبور از محدودیت‌های قدیمی مالکیت، به خارجیان امکان مالکیت ۱۰۰ درصدی در بسیاری از بخش‌ها و استفاده از معافیت‌های مالیاتی و مزایای مناطق آزاد را می‌دهد و در عمل، ثبت شرکت یا خرید ملک را به یکی از مسیرهای اصلی اخذ اقامت‌های طلایی و سبز تبدیل کرده است.

ترکیب نبود مالیات بر درآمد شخصی و برقراری مالیات شرکتی ۹ درصدی از سال ۲۰۲۳ بر سود بالای ۳۷۵ هزار درهم، سیاست مهاجرتی امارات را مستقیم به راهبرد تبدیل کشور به قطب منطقه‌ای خدمات مالی، تجارت و استارت‌آپ‌ها وصل کرده، اقامت را بیشتر «پاداش مشارکت اقتصادی» تعریف می‌کند تا قدمی بر مسیر شهروندی.

در سطح بازار کار، گزارش‌های سازمان‌های بین‌المللی و نهادهای حقوق بشری نشان می‌دهد که با وجود اصلاحات، بخش بزرگی از کارگران

مهاجر - به ویژه در مشاغل کم مهارت و خانگی - همچنان در وضعیت آسیب پذیر قرار دارند و دولت ناچار شده است برای حفظ اعتبار بین المللی، بخش هایی از نظام کفالت و مقررات کار را به صورت تدریجی اصلاح کند و نظارت ها را افزایش دهد. هم زمان، سیاست «اماراتی سازی» بازار کار با هدف افزایش سهم شهروندان در بخش خصوصی، باعث شده است که سیاست های مهاجرتی دائماً بین جذب نیروی کار خارجی و فشار برای جایگزینی آنها با نیروهای بومی در برخی بخش ها در نوسان باشد و این تنش در تنظیم سهمیه ها، جریمه ها و مشوق ها بازتاب پیدا کند. در حوزه آموزش عالی و ویزای تحصیلی، شهریه های بالا و ساختار خصوصی و نیمه خصوصی دانشگاه ها باعث شده است مهاجرت تحصیلی بیشتر به عنوان بازار خدمات آموزشی و ابزار جذب اقشار مرفه و متوسط جهانی دیده شود و نه مسیری عمومی برای اقامت دائم؛ دانشجو معمولاً باید پس از تحصیل، از مسیر کار یا سرمایه گذاری، نوع اقامت خود را ارتقا دهد. امارات به دلیل تنوع بالای ویزاها مورد بررسی تفصیلی قرار گرفته و تلاش شده است تا در قسمت بعد، خلاصه ای از این انواع به شکل جداگانه ارائه شود:

ج) انواع اقامت و ویزا در امارات

- ویزای کار و اقامت کاری؛
- ویزای تحصیلی؛
- ویزای توریستی و ویزای چند بار ورود کوتاه مدت؛^۱
- ویزای سرمایه گذاری و مالکان ملک؛
- ویزای کار آفرینان و ثبت شرکت / استارت آپ؛
- ویزای های بلندمدت: ویزای طلایی (۱۰ ساله)، ویزای سبز (۵ ساله)؛
- ویزای جدید «آبی» ۱۰ ساله برای فعالان محیط زیست؛
- ویزای کار از راه دور؛^۲
- اقامت از طریق خانواده و از دواج.^۳

● اقامت کاری و ویزای سبز:

اقامت کاری استاندارد: ویزای کار استاندارد برای کسانی است که از یک کارفرمای اماراتی (بخش خصوصی، دولتی یا نیمه دولتی) پیشنهاد کار دارند. ویژگی های اصلی این شکل از اقامت به این صورت است که کارفرما اسپانسر ویزا و اقامت است؛ مدت اقامت معمولاً دو یا سه ساله و قابل تمدید است؛ کارمند می تواند تحت شرایط مشخص، برای همسر و فرزندان خود اقامت خانوادگی بگیرد.

ویزای سبز: اقامت پنج ساله خود حمایتی مسیری جدیدتر است که برای سه گروه طراحی شده است:

- کارکنان ماهر؛
- فریلنسرها و خوداشتغال ها؛
- سرمایه گذاران و کار آفرینان کوچک.

ویژگی این نوع ویزا شامل این موارد است. اقامت پنج ساله بدون نیاز به اسپانسر کارفرما؛ امکان اسپانسر کردن خانواده (همسر و فرزندان)؛ دوره های طولانی تر (تا ۶ ماه پس از انقضای ویزا) نسبت به اقامت های معمولی. در سال های ۲۰۲۵-۲۰۲۴، امارات بازبینی های

۱. به این معنا که فرد با داشتن این نوع از ویزا می تواند در دوره زمانی مشخص، چند بار وارد کشور امارات شود و با یک بار ورود ویزا ابطال نخواهد شد.

۲. برای افرادی طراحی شده است که برای یک شرکت یا کارفرمای خارج از امارات کار می کنند و می توانند کارشان را کاملاً از راه دور انجام دهند. این ویزا به افراد اقامت یک ساله می دهد (قابل تمدید) که تحت آن، «بدون اسپانسر محلی» حق خواهند داشت در امارات زندگی کنند و از آنجا برای کارفرمای خارج از کشور کار کنند.

۳. یعنی همسر یا یکی از والدین شکل هایی از ویزا یا اقامت را از دولت امارات دریافت کردند و فرد به علت وابستگی به فرد اصلی، مشمول دریافت ویزا می شود.



سخت‌گیرانه‌تری برای ویزای سبز فریلنسر و خوداشتغال اعمال کرده است تا سوءاستفاده‌ها کاهش یابد؛ اما برنامه تعلیق نشده و همچنان فعال است.^۱

ویزای طلایی: اقامت پنج یا ده‌ساله برای سرمایه‌گذاران و استعدادها که برای گروه‌های زیر طراحی شده است:

- سرمایه‌گذاران (به‌خصوص در املاک و کسب‌وکارها)؛
- کارآفرینان و مؤسسات استارت‌آپ‌ها؛
- دانشمندان، پزشکان و متخصصان کلیدی؛
- دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ممتاز؛
- برخی چهره‌های برجسته و افراد با دستاوردهای خاص.

مسیر سرمایه‌گذاری ملکی و تغییرات سال ۲۰۲۴: برای سرمایه‌گذاران ملکی در دبی، مهم‌ترین مسیر ویزای طلایی، خرید ملک به ارزش حداقل دو میلیون درهم است.

اصلاحات مهم سال ۲۰۲۴: شرط قبلی حداقل پیش‌پرداخت یک میلیون درهم یا ۵۰ درصد ارزش ملک برای ویزای طلایی حذف شده است؛ مالکیت ملک (یا املاک) به ارزش حداقل دو میلیون درهم کافی است؛ فرایند شناسایی خودکار واجدین شرایط از طریق پلتفرم یکپارچه تجاری (ICP) ساده‌تر شده است. گزارش‌های بازار ملک و رسانه‌ها نشان می‌دهد این تغییر در سال ۲۰۲۴ باعث گسترش دامنه سرمایه‌گذاران واجد شرایط شده است [۵۴].

ویزای آبی ۱۰ سال اقامت برای فعالان محیط زیست: از سال‌های ۲۰۲۵-۲۰۲۴، امارات یک دسته جدید اقامت بلندمدت معرفی کرده است. این ویزا اقامت ده‌ساله به افرادی می‌دهد که در داخل یا خارج امارات سهم استثنایی در حفاظت محیط زیست و پایداری داشته‌اند؛ شامل اعضای سازمان‌های بین‌المللی، شرکت‌های فعال در حوزه محیط زیست، سمن‌ها، برندگان جوایز جهانی، پژوهشگران و کنشگران برجسته محیط زیست است. هدف سیاستی این برنامه، همسو با تصویر «سال‌های پایایی پایداری» در امارات و جاه‌طلبی‌های اقلیمی این کشور است. ساختار آن شبیه ویزای طلایی، اما تمرکز بر تخصص محیط زیست است.

● ثبت شرکت، استارت‌آپ و اقامت کسب‌وکاری

مالکیت ۱۰۰ درصد خارجی در بسیاری از فعالیت‌ها در سرزمین اصلی از سال ۲۰۲۱ به بعد امکان‌پذیر شده است؛ هر چند در برخی حوزه‌ها هنوز شریک اماراتی الزامی است؛ مناطق آزاد همچنان ساختار منعطف مالکیت ۱۰۰ درصد خارجی، معافیت‌های مالیاتی و سهولت ثبت را ارائه می‌کنند. شرکت‌ها می‌توانند از مسیر ویزای طلایی (سرمایه‌گذار/ کارآفرین) یا اقامت‌های سه‌ساله/ پنج‌ساله معمول، برای بنیان‌گذاران و کارکنان کلیدی استفاده کنند [۵۵].

داده‌های رسمی دقیق از «هزینه ثبت شرکت» در سطح ملی منتشر نمی‌شود، اما براساس مصاحبه‌هایی در ایران با آژانس‌های مهاجرتی و شرکت‌های مشاوره ثبت شرکت، هزینه ثبت شرکت برای یک نفر به‌طور معمول حدود ۱۰ هزار دلار گزارش شده است. ارزیابی طرح کسب‌وکار، پیش‌بینی سود عملیاتی و انتخاب منطقه آزاد و نوع مجوز می‌تواند این عدد را چند برابر کند.

از منظر سیاستگذار امارات، ترکیب معافیت از مالیات بر درآمد شخصی، حضور شرکت‌های چندملیتی و زیرساخت‌های حقوقی نسبتاً پایدار، این کشور را به یک قطب منطقه‌ای برای استارت‌آپ‌ها و شرکت‌های دانش‌بنیان تبدیل کرده است. در عین حال، از سال ۲۰۲۳، مالیات شرکتی ۹ درصد بر سود بالای ۳۷۵ هزار درهم اعمال می‌شود که برای بخش مهمی از شرکت‌های کوچک‌تر و استارت‌آپ‌ها هنوز به دلیل حاشیه سود محدود، بار سنگینی محسوب نمی‌شود.^۲

1. The Economic Times

۲. وزارة المالية - الإمارات العربية المتحدة.

ویزای تحصیلی و وضعیت دانشگاه‌ها: دانشگاه‌های خصوصی و نیمه‌خصوصی در امارات، شهریه‌هایی در سطح ده‌ها هزار درهم در سال دریافت می‌کنند؛ دانشگاه‌هایی مانند دانشگاه ابوظبی، دانشگاه خلیفه، دانشگاه امریکایی دبی و... در سال‌های اخیر به‌طور فعال اساتید دارای مدرک از دانشگاه‌های غربی را جذب می‌کنند و برای آنها بسته‌های مزایای شغلی شامل مسکن، بیمه و گاهی خودرو ارائه می‌شود. به دانشجویان اجازه می‌دهد در طول دوره تحصیل (و در برخی شرایط، با محدودیت ساعاتی) کار کنند؛ اما برخلاف کشورهای مثل کانادا، مسیر مشخص و گسترده‌ای برای تبدیل خودکار ویزای تحصیلی به اقامت دائم و سپس تابعیت وجود ندارد و معمولاً دانشجویان باید در ادامه از مسیرهای کاری یا سرمایه‌گذاری یا ویزای طلایی وارد شود.

۵-۵. ترکیه

الف) توصیف وضعیت مهاجران

ترکیه نظام متمرکز در حوزه مهاجرت دارد؛ نهاد اصلی مسئول مهاجرت، «مدیریت مهاجرت» زیرمجموعه وزارت کشور است. چارچوب حقوقی اصلی، «قانون اتباع خارجی و حمایت بین‌المللی» است که از سال ۲۰۱۳ اجرا می‌شود و قواعد ورود، اقامت، خروج، انواع اجازه اقامت، حمایت بین‌المللی (پناهندگی، حمایت فرعی و...) و وظایف مدیریت مهاجرت را تعریف می‌کند [۵۶].

به‌طور خلاصه، قانون مذکور سه ستون را تنظیم می‌کند:

■ **مهاجرت منظم:** ویزا، اجازه اقامت کوتاه‌مدت، خانوادگی، دانشجویی، بلندمدت، انسان دوستانه و...

■ **حمایت بین‌المللی:** پناهجو، «پناهنده مشروط» و حمایت فرعی؛

■ **حمایت موقت:** که اساساً برای سوری‌ها طراحی و اجرا شده است.

در کنار این قانون «نیروی کار بین‌المللی» نیز شرایط صدور مجوز کار برای اتباع خارجی و نقش وزارت کار را مشخص می‌کند [۵۷].

● تصویر آماری مهاجرت و پناهندگی در ترکیه (۲۰۲۴-۲۰۲۵)

براساس گزارش‌های رسمی مدیریت مهاجرت، ترکیه در سال ۲۰۲۴ همچنان یکی از بزرگ‌ترین میزبانان مهاجر و پناهجو در جهان بوده است. **تعداد کل اتباع خارجی:** در ژوئن سال ۲۰۲۴، بیش از ۴/۴ میلیون تبعه خارجی در ترکیه حضور داشتند؛ از این میان، ۳/۴ میلیون نفر در دسته «در جست‌وجوی حمایت بین‌المللی» (پناهندگان، حمایت موقت و...)، و بقیه دارندگان انواع اجازه اقامت بودند.

ترکیه از آغاز بحران سوریه تا امروز، بزرگ‌ترین میزبان سوری‌ها در جهان بوده است. طبق آمار سال ۲۰۲۴، در ژوئن سال ۲۰۲۴ حدود ۳,۱۱۱,۰۴۷ سوری تحت حمایت موقت ثبت شده بودند؛ تا نوامبر سال ۲۰۲۴ این عدد به ۲,۹۳۸,۲۶۱ نفر کاهش یافته است؛ گزارش سالیانه ۲۰۲۴ نشان می‌دهد که نسبت به سال قبل، شمار سوری‌های تحت حمایت موقت بیش از ۳۱۳ هزار نفر کاهش یافته است که بخشی از آن ناشی از بازگشت داوطلبانه، بخش دیگر ناشی از لغو ثبت‌نام و خروج است. در سال ۲۰۲۴ حدود ۲۳۰,۶۱۷ پناهنده و متقاضی پناهندگی (غیرسوری) در ترکیه ثبت شده‌اند [۵۸] که بیشتر آنان از عراق، افغانستان، ایران، اوکراین و چند کشور دیگر هستند [۵۹].

ب) منطق سیاست مهاجرتی ترکیه^۱

سیاست مهاجرتی ترکیه بر پایه ترکیبی از میزبانی گسترده آوارگان و مهاجران، به‌ویژه سوری‌ها، و درعین حال کنترل سخت‌گیرانه بر اقامت و توزیع جغرافیایی آنان شکل گرفته است؛ از یک سو قانون اتباع خارجی و حمایت بین‌المللی و نظام حمایت موقت، چارچوب رسمی پذیرش و حمایت را تعریف می‌کند و از سوی دیگر، با محدود کردن محله‌های قابل ثبت‌نام، سخت کردن تمدید اقامت کوتاه‌مدت و تشویق به بازگشت داوطلبانه تلاش می‌شود تراکم مهاجران در شهرهای بزرگ مهار شود.

در حوزه پناهندگی، ترکیه با حفظ قید جغرافیایی کنوانسیون ژنو تنها برای پناهجویان اروپایی وضعیت پناهنده کامل قائل است و برای دیگران

1. <https://en.goc.gov.tr/residence-permits>



از دسته‌هایی چون حمایت موقت، پناهنده مشروط و حمایت فرعی استفاده می‌کند که هم امکان چانه‌زنی سیاسی را افزایش می‌دهد و هم دست دولت را برای تنظیم سطح حمایت و بازگشت بازتر می‌گذارد.

در حوزه اقامت منظم، اقامت‌های کوتاه‌مدت، خانوادگی، دانشجویی و بلندمدت، همراه با مجوز کار و کارت فیروزه‌ای^۱، ابزار اصلی جذب و مدیریت حضور نیروی کار و سرمایه‌گذاران خارجی‌اند؛ اما روندهای چند سال اخیر نشان می‌دهد که تمدید اقامت‌های توریستی و اقامت صرفاً بر پایه حضور نمادین، به‌طور فزاینده‌ای محدود شده است.

نقش کارفرمایان و دانشگاه‌ها در عمل بسیار پررنگ است؛ بسیاری از مهاجران ابتدا با اقامت دانشجویی یا کوتاه‌مدت وارد می‌شوند و سپس در تلاش برای تبدیل وضعیت به اقامت کاری یا سرمایه‌گذاری‌اند، در حالی که سهم و تعداد اتباع خارجی در واحدهای شغلی و محله‌ها با مقررات جداگانه سقف‌گذاری شده و دائماً زیر نظر است.

در مجموع، ترکیه نه یک کشور کلاسیک مهاجرپذیر با مسیر روشن و گسترده به شهروندی و نه فقط گذرگاه موقت است؛ بلکه در لایه‌های مختلف سیاست، از حضور مهاجران و پناهجویان برای اهداف اقتصادی، سیاسی و ژئوپلیتیک استفاده می‌کند و هم‌زمان با ابزارهای حقوقی و اجرایی متنوع، حجم، ترکیب و پراکندگی آنان را در چارچوب ملاحظات امنیتی و اجتماعی تنظیم می‌کند.

ج) انواع ویزا در ترکیه در یک نگاه

بر اساس قانون ۶۴۵۸ و اطلاعات رسمی ترکیه، اتباع خارجی در ترکیه می‌توانند این اقامت‌ها را دریافت کنند:

اقامت کوتاه‌مدت: برای مقاصد ماندگرددشگری، مالکیت ملک، فعالیت تجاری، حضور پژوهشی، شرکت در دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت و...؛ در سال‌های اخیر، به‌خصوص در شهرهای بزرگ، تمدید این نوع اقامت سخت‌تر شده است و نیاز به مدارک مالی، بیمه و پیوند واقعی با زندگی در ترکیه بیشتر کنترل می‌شود.^۲

اقامت خانوادگی: برای همسر، فرزند و برخی اعضای خانواده شهروند یا مقیم ترکیه این نوع از اقامت اعطا می‌گردد. این موارد شامل ازدواج فرد غیر ترکیه‌ای با یک تبعه این کشور یا همسر و خانواده فردی غیر ترکیه‌ای، که اقامت دریافت کرده است، می‌شود. در این زمینه، شرایط درآمد، بیمه و مسکن اسپانسر (شهروند یا مقیم) فرد اصلی و سرپرست به‌دقت بررسی می‌شود.

اقامت دانشجویی: برای دانشجویان پذیرفته شده در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی ترکیه، قابل تمدید تا پایان دوره تحصیل و در برخی موارد امکان تبدیل به اقامت کاری پس از فارغ‌التحصیل وجود دارد.

اقامت بلندمدت: برای اتباع خارجی که حداقل هشت سال به‌طور پیوسته اقامت قانونی داشته باشند و شرایطی چون ثبات درآمد و عدم تهدید نظم عمومی را برآورده کنند.

اقامت انسان دوستانه و اقامت قربانیان قاچاق انسان: برای موارد خاص که بازگشت به کشور مبدأ ممکن نیست یا فرد قربانی قاچاق انسان است. در کنار این‌ها، مجوز کار طبق قانون نیروی کار بین‌المللی تنظیم می‌شود و نقش اصلی را وزارت کار دارد؛ اقامت کاری معمولاً در پی صدور مجوز کار، به فرد داده می‌شود.

● سیاست‌های جدید و سخت‌گیرانه‌تر در اقامت و تراکم مهاجران (۲۰۲۲-۲۰۲۵) [۶۱]

یکی از تحولات مهم چند سال اخیر ترکیه، سخت‌تر شدن شرایط اقامت و کنترل جغرافیایی تراکم مهاجران است. محدودیت محله‌ها طبق اطلاعاتی دولت ترکیه و تحلیل‌های حقوقی: از ژوئن سال ۲۰۲۲ به‌بعد، اگر سهم اتباع خارجی (شامل سوری‌های تحت حمایت موقت و دارندگان اقامت) در یک محله از ۲۰ درصد جمعیت محله فراتر رود، آن محله برای ثبت‌نام جدید خارجی‌ها «بسته» می‌شود؛ تا سال ۲۰۲۵ حدود ۱۲۰۰ محله (تقریباً ۲۰ درصد کل محلات کشور) به این شکل برای اسکان جدید اتباع خارجی محدود شده‌اند؛ این سیاست به‌ویژه در

۱. کارت فیروزه‌ای (Turquoise Card) یا تورکواز کارت) در ترکیه در واقع یک نوع ویژه مجوز کار و اقامت «نامحدود» برای اتباع خارجی است که معمولاً برای افراد با مهارت بالا، سرمایه‌گذاران و چهره‌های علمی و فرهنگی طراحی شده است [۶۰].

2. Turkey in Detail

استان‌هایی که تراکم بالای سوری‌ها و مهاجران را دارند (استانبول، شانلی‌اورفا، غازی‌عین‌تاب، آدانا و...) اجرا می‌شود [۶۲].
سخت‌تر شدن تمدید اقامت کوتاه‌مدت: گزارش‌های حقوقی و تجربی (و همچنین کاهش ۸۲ هزار نفری دارندگان اقامت بین‌نوامبر سال ۲۰۲۳ و نوامبر سال ۲۰۲۴) نشان می‌دهد، تمدید اقامت کوتاه‌مدت برای اهداف صرفاً «گردشگری» بسیار دشوار شده است؛ ارائه سند مالکیت واقعی، قرارداد اجاره ثبت شده، بیمه درمانی معتبر و اثبات منابع مالی پایدار به شدت کنترل می‌شود.

سرمایه‌گذاری و شهروندی از طریق خرید ملک: در حوزه سرمایه‌گذاری و خرید ملک نیز ترکیه مسیر ویژه‌ای برای اقامت و شهروندی دارد. طبق مقررات اجرای قانون تابعیت، حداقل سرمایه‌گذاری برای شهروندی از طریق خرید ملک، از ۲۵۰ هزار دلار به ۴۰۰ هزار دلار افزایش یافته و در سال‌های ۲۰۲۵-۲۰۲۴ در همین سطح باقی مانده است.

«خرید یک یا چند ملک با مجموع ارزش حداقل ۴۰۰ هزار دلار، نگهداری ملک حداقل سه سال (عدم فروش)، انجام مراحل ثبت و ارزیابی رسمی و سپس درخواست تابعیت». از سال ۲۰۲۴، سخت‌گیری بیشتری بر حضور شخصی سرمایه‌گذار و همسر برای ثبت اثر انگشت و کنترل مدارک اعمال شده است.^۱

این مسیر، در کنار اقامت از طریق خرید ملک و اقامت بلندمدت، گزینه‌ای مهم برای سرمایه‌گذاران خارجی - از جمله بخشی از متقاضیان ایرانی - محسوب می‌شود، هر چند هم هزینه و هم پیچیدگی حقوقی آن افزایش یافته است.

● نظام حمایت از پناهجویان و «حمایت موقت» برای سوری‌ها

قانون ۶۴۵۸ و «مقررات حمایت موقت» چارچوب اصلی حمایت از پناهجویان را تعیین می‌کند: ترکیه از نظر حقوقی، طبق «محدودیت جغرافیایی» در کنوانسیون ژنو ۱۹۵۱ فقط برای پناهجویان اروپایی وضعیت «پناهنده کامل» می‌شناسد؛ برای سایر ملیت‌ها (از جمله سوری‌ها، عراقی‌ها، افغان‌ها و...) سه وضعیت عمده وجود دارد:

■ **حمایت موقت:** عمدتاً برای سوری‌ها؛

■ **حمایت بین‌المللی:** شامل پناهنده مشروط و حمایت فرعی؛

■ **اقامت انسان‌دوستانه** در موارد خاص.

از یک سو، ترکیه همچنان بزرگ‌ترین کشور میزبان سوری‌هاست و در سطح بین‌المللی از این موضوع برای چانه‌زنی در پرونده‌های اتحادیه اروپا و سوریه استفاده می‌کند؛ از سوی دیگر، فشار افکار عمومی برای کاهش حضور سوری‌ها افزایش یافته و در گفتمان سیاسی، شعارهایی در مورد «بازگشت داوطلبانه» و محدودسازی بیشتر شکل گرفته است. سیاست‌های محدودیت محله‌ها، سخت‌گیری در ثبت نام جدید و تشویق به بازگشت داوطلبانه، همه در همین چارچوب قابل فهم است.

● مهاجرت کاری، تحصیلی و نقش کارفرمایان و دانشگاه‌ها

مجوز کار توسط وزارت کار، طبق قانون نیروی کار بین‌المللی صادر می‌شود؛ ساختار کلی شبیه بسیاری از کشورهای مهاجرپذیر است:

■ کارفرما باید برای استخدام تبعه خارجی دلیل قانع‌کننده ارائه کند؛

■ در بسیاری از موارد، برای مشاغل غیر حساس، حضور اتباع خارجی در حد نسبی معین از نیروی کار واحد تجاری محدود شده است؛ این نسبت باید براساس شغل مربوطه مشخص شود.

■ انواع مجوز کار شامل مجوز کار مدت‌دار، نامحدود، مستقل و کارت فیروزه‌ای برای افراد با مهارت بالا و سرمایه‌گذاران است [۶۳].

برای متقاضی مهاجرت کاری، این یعنی بدون پیشنهاد کاری مشخص از کارفرمای ترکیه‌ای، گرفتن مجوز کار و سپس اقامت کاری دشوار است؛ در عمل، بسیاری از مهاجران ابتدا با اقامت دانشجویی یا کوتاه‌مدت وارد می‌شوند و سپس تلاش می‌کنند به مجوز کار و کسب و کار برسند [۶۴].



همچنین ترکیه در سال‌های اخیر تلاش کرده است از دانشجویان بین‌المللی به‌عنوان ابزار دیپلماسی نرم و توسعه اقتصادی استفاده کند: دانشگاه‌های دولتی با شهریه نسبتاً پایین (به‌ویژه در زبان ترکی) و دانشگاه‌های خصوصی با شهریه‌های بالاتر، برنامه‌های بورسیه‌ای مانند Türkiye Scholarships برای دانشجویان کشورهای مختلف، در عین حال، افزایش فشار اقتصادی و سیاسی باعث شده است نظارت بر اقامت دانشجویی سخت‌تر شود؛ دانشجویان خارجی برای تمدید اقامت باید حضور واقعی در دانشگاه، پرداخت شهریه و بیمه و آدرس معتبر را نشان دهند.

بر اساس داده‌های اداره مدیریت مهاجرت (زیرمجموعه وزارت کشور)^۱، چند شکل اصلی اقامت در ترکیه شامل موارد ذیل است که البته در بخش قبل کم‌وبیش به آنها اشاره شد:

- کارت فیروزه‌ای (مدت کار محدود به منظور تنظیم سیاست‌های تأمین نیروی مشاغل؛
- حمایت بین‌المللی (پناهیجویان)؛
- اقامت قربانیان قاچاق انسان؛
- اقامت انسان دوستانه (برای افرادی که امکان بازگشت به کشور خود را ندارند)؛
- اقامت بلندمدت (نزدیک به اقامت دائم برای افرادی که بیش از هشت سال اقامت داشته‌اند)؛
- اقامت دانشجویی؛
- اقامت خانوادگی؛
- اقامت کوتاه‌مدت؛
- اقامت توریستی.

۶-۵. کانادا

الف) توصیف وضعیت مهاجران

در کانادا، برخلاف بسیاری از کشورهای، آموزش و مهاجرت دو حوزه با ساختار حکمرانی متفاوت است [۶۵]:
آموزش: طبق قانون اساسی کانادا، آموزش در اختیار استان‌ها و قلمروهاست. هر استان سیستم آموزشی مستقلی (از مهد کودک تا دانشگاه) دارد و مقررات مربوط به برنامه‌های درسی، زبان آموزش، شهریه و... توسط دولت استانی تعیین می‌شود. همین منطق در حوزه مهاجرت تحصیلی هم دیده می‌شود؛ یعنی این استان‌ها و قلمروها هستند که مراکز آموزشی مورد تأیید برای پذیرش دانشجوی بین‌المللی را معرفی می‌کنند.

مهاجرت: از نظر حقوقی، مهاجرت حوزه‌ای با صلاحیت مشترک بین دولت فدرال و استان‌هاست؛ قوانین اصلی مهاجرت، از جمله قانون حفاظت از مهاجران و پناهندگان، در سطح فدرال و توسط پارلمان کانادا تصویب می‌شود، اما استان‌ها از طریق برنامه‌های نامزدی استانی یا توافق‌های ویژه (مثل توافق کبک) در انتخاب بخشی از مهاجران نقش مستقیم دارند.

نتیجه این ساختار این است که در عمل، چارچوب فدرال واحدی برای ویزاها و انواع اقامت وجود دارد، اما هر استان می‌تواند براساس نیاز بازار کار، جمعیت و سیاست‌های خود، برنامه‌های مهاجرتی مستقل طراحی کند و سهم مشخصی از مهاجران را جذب نماید [۶۶].

ب) نظام برنامه‌ریزی مهاجرت و «سطوح مهاجرت»

کانادا یکی از دقیق‌ترین نظام‌های برنامه‌ریزی مهاجرت را در جهان دارد. دولت فدرال هر سال، «طرح سطوح مهاجرت» را منتشر می‌کند که در آن تعداد تقریبی مقیمان دائم جدید برای سال آینده و سهم هر گروه (اقتصادی، خانوادگی، پناهندگی و انسان دوستانه) مشخص است.

1. <https://en.goc.gov.tr/residence-permit-types?utm>

براساس داده‌های رسمی و تحلیل‌های منتشر شده، کانادا در سال‌های اخیر به صورت بی‌سابقه‌ای مهاجر دائم جذب کرده است [۶۷]:

سال ۲۰۲۲: هدف رسمی: حدود ۴۳۱,۶۴۵ نفر مقیم دائم جدید؛ تحقق: ۴۳۷,۶۳۰ نفر مقیم دائم.

سال ۲۰۲۳: هدف رسمی: ۴۶۵,۰۰۰ نفر؛ تحقق: ۴۷۱,۸۲۰ نفر مقیم دائم.

سال ۲۰۲۴: هدف رسمی: ۴۸۵,۰۰۰ نفر؛ تحقق: ۴۸۳,۳۹۵ نفر مقیم دائم؛ یعنی تقریباً در سطح هدف تعیین شده.

همین روند نشان می‌دهد که کانادا نه فقط برای هر سال عددی مشخص تعیین می‌کند، بلکه در عمل معمولاً بسیار نزدیک به آن هدف حرکت می‌کند.

در ۱۲۴ اکتبر سال ۲۰۲۴، دولت کانادا «طرح سطوح مهاجرت ۲۰۲۷-۲۰۲۵» را منتشر کرد. در این طرح برای اولین بار علاوه بر اهداف مقیم دائم، اهداف مربوط به ساکنان موقت نیز به صورت کمی تعیین شده است. طبق جدول رسمی، هدف پذیرش مقیم دائم به صورت زیر تنظیم شده است [۶۸]:

سال ۲۰۲۵: ۳۹۵,۰۰۰ نفر

سال ۲۰۲۶: ۳۸۰,۰۰۰ نفر

سال ۲۰۲۷: ۳۶۵,۰۰۰ نفر

ج) منطق سیاست مهاجرتی کانادا

این ارقام کاهش قابل توجهی نسبت به اهداف قبلی (که به سمت ۵۰۰ هزار نفر در سال حرکت می‌کرد) دارند و بیانگر چرخش سیاستی از «رشد حداکثری» به «رشد مدیریت شده و پایدار» هستند. در همین سند، تأکید شده است که هدف این کاهش، کنترل فشار بر بازار مسکن، زیرساخت‌های بهداشتی و خدمات عمومی است.

● تقسیم‌بندی مهاجران در برنامه ۲۰۲۷-۲۰۲۵

در طرح سطوح مهاجرت، مهاجران به چهار دسته اصلی تقسیم می‌شوند:

- گروه اقتصادی، شامل اکسپرس اینتری، برنامه‌های استانی، برنامه‌های آزمایشی (پایلوت) و برنامه‌های تجاری؛
- گروه خانوادگی - همسر، فرزند، والدین و پدر بزرگ / مادر بزرگ؛
- پناهندگان و افراد نیازمند حمایت؛
- انسان دوستانه و موارد دیگر.

در برنامه سال‌های ۲۰۲۷-۲۰۲۵ سهم گروه اقتصادی هنوز بخش اصلی پذیرش را تشکیل می‌دهد (بیش از ۶۰-۵۵ درصد از کل پذیرش‌ها) که نشان می‌دهد کانادا همچنان به مهاجرت به عنوان ابزار اصلی برای تأمین نیروی کار و رشد اقتصادی نگاه می‌کند [۶۹].

● برنامه‌های اصلی مهاجرت اقتصادی [۷۰]

سیستم اکسپرس اینتری و سه برنامه اصلی؛ اکسپرس اینتری، سیستم آنلاین مدیریت پرونده‌های مهاجرت اقتصادی فدرال است که پرونده متقاضیان را در قالب یک «دایره رقابتی» براساس سیستم امتیازدهی جامع (CRS) رتبه‌بندی می‌کند. این سیستم سه برنامه اصلی را مدیریت می‌کند:

برنامه نیروی کار ماهر فدرال (FSWP) برای متقاضیان دارای تجربه کار ماهر در خارج از کانادا؛ معیارهای اصلی شامل این موارد است: تحصیلات، سابقه کار ماهر، زبان، سن، سازگاری.

برنامه نیروی کار فنی فدرال (FSTP) برای مشاغل فنی / حرفه‌ای مشخص (برق، لوله‌کشی، نجاری و...).

کلاس تجربه کانادایی (CEC) برای افرادی که قبلاً در کانادا تجربه کار معتبر داشته‌اند (مثلاً فارغ‌التحصیلان که با PGWP کار کرده‌اند). در سال‌های اخیر، دولت کانادا تمرکز بیشتری روی انتخاب متقاضیان از داخل کانادا (CEC و سایر مسیرهای منطقه‌ای) و همچنین انتخاب‌های



«دسته‌محور» گذاشته است [۷۱].

● برنامه استارت آپ [۷۲]

یکی از روش‌های مهم مهاجرت اقتصادی، برنامه استارت آپ است. این برنامه در سال‌های اخیر تحت اصلاحات مهمی قرار گرفته است. از منظر ماهیت برنامه، اعطای اقامت دائم به کارآفرینان خارجی، که ایده نوآورانه و مقیاس‌پذیر تجاری دارند و می‌توانند حمایت یکی از «سازمان‌های تعیین شده» شامل صندوق‌های سرمایه‌گذاری جسورانه، گروه‌های سرمایه‌گذار فرشته و مراکز رشد کسب و کار را جلب کنند، در دستور کار کانادا قرار دارد. ساختار تیم به این گونه است که حداکثر پنج نفر می‌توانند به‌عنوان صاحبان کسب و کار روی یک پرونده مشترک استارت‌آپی قرار گیرند و هم‌زمان به اقامت دائم دست پیدا کنند.

● مهاجرت خانوادگی و اسپانسرشیپ [۷۳]

در کانادا، شهروندان و مقیمان دائم می‌توانند برخی از اعضای خانواده خود را برای مهاجرت اسپانسر کنند. این امر در دسته خانوادگی در طرح سطوح مهاجرت طبقه‌بندی می‌شود. مهم‌ترین گروه‌ها همسر، پارتنر و فرزندان وابسته، والدین و پدر بزرگ / مادر بزرگ. طبق جدول رسمی ۲۰۲۷-۲۰۲۵:

- برای همسر و فرزندان، هدف پذیرش بین حدود ۶۱ تا ۷۰ هزار نفر در سال است.

- برای والدین و پدر بزرگ / مادر بزرگ، هدف حدود ۲۰ تا ۲۴ هزار نفر در سال است.

دولت کانادا هیچ تعهد مالی مستقیمی در قبال هزینه زندگی افراد اسپانسر شده ندارد؛ اسپانسر باید تعهد دهد که برای مدت مشخصی (مثلاً سه تا بیست سال بسته به نوع رابطه) هزینه‌های زندگی فرد را پوشش می‌دهد و اجازه نمی‌دهد او به کمک‌های اجتماعی متکی شود؛ استان کبک مقررات خاص خود را برای ارزیابی توان مالی اسپانسر دارد.

● مهاجرت تحصیلی: محبوب اما تحت فشار تنظیمی

«مهاجرت تحصیلی به دلیل هزینه کمتر و امکان کار بعد از تحصیل، یکی از مهم‌ترین راه‌هاست»؛ این گزاره همچنان غالب به نظر می‌رسد، اما شرایط این مسیر در سال‌های ۲۰۲۴-۲۰۲۵ سخت‌تر و مدیریت‌شده‌تر شده است. نقش دانشجویان بین‌المللی در نظام مهاجرت چیست؟ دانشجویان بین‌المللی در کانادا پس از تحصیل می‌توانند از طریق ویزای تحصیلی تجربه کار کانادایی به دست آورند؛ سپس از طریق روش‌های دیگر برای اقامت دائم اقدام کنند. بخش قابل توجهی از پذیرش‌های اقتصادی جدید را تشکیل می‌دهند.

● محدودیت‌های جدید بر دانشجویان و خانواده‌ها

در مقابل، به دلیل رشد بسیار سریع جمعیت دانشجویی و فشار بر بازار مسکن، این مجموعه سیاست‌ها اعمال شده است:

■ سقف سالیانه مجوز تحصیل برای سال‌های ۲۰۲۵ و ۲۰۲۶؛

■ افزایش شدید تمکن مالی مورد نیاز از اول ژانویه ۲۰۲۴؛

■ محدود شدن امکان ویزای کار برای همسران دانشجویان به برخی مقاطع و رشته‌ها؛

■ سخت‌تر شدن شرایط ویزای تحصیلی و پیوند آن با رشته‌های مورد نیاز بازار کار [۷۴]؛

■ در مسیرهایی مانند ویزای اقتصادی، کارفرما باید ثابت کند که نیروی داخلی کافی وجود ندارد و سپس می‌تواند برای متقاضی، مجوز کار بسته بگیرد.

● پناهندگی و حمایت: چارچوب حقوقی و گروه‌های هدف [۷۵]

کانادا دو دسته اصلی محافظت را می‌شناسد:

۱ پناهنده کنوانسیون: افرادی که به دلیل نژاد، مذهب، ملیت، عضویت در گروه اجتماعی خاص (از جمله اقلیت‌های جنسی) یا عقاید سیاسی، در کشور خود در معرض ترس موجه از آزار و تعقیب قرار دارند.

۲ افراد نیازمند حمایت: افرادی که اگر به کشور خود بازگردند، با خطر شکنجه، مرگ، یا رفتار و مجازات ظالمانه و غیرانسانی روبه‌رو خواهند شد. پرونده‌های پناهندگی می‌تواند از داخل یا از طریق برنامه‌های اسکان مجدد پیگیری شود [۷۶].

د) انواع ویزا در یک نگاه

بر اساس داده‌های درگاه مهاجرت و شهروندی کانادا [۷۷]، چند شکل اصلی اقامت در قالب ذیل می‌تواند دسته‌بندی شود:

- ویزای موقت (شرایط خاص)؛
- اقامت پناهندگان و شرایط بشر دوستانه؛
- اقامت گروه خانوادگی؛
- اقامت گروه اقتصادی (اکسپرس اینتری)؛
- کار موقت (بسته به شرایط کارفرما)؛
- اقامت تحصیلی؛
- سفر کوتاه مدت.

جمع بندی: کانادا سیاست مهاجرتی خود را بر پایه برنامه‌ریزی دقیق سالیانه، تقسیم‌بندی شفاف میان اقامت موقت و اقامت دائم، و همکاری نزدیک دولت فدرال و استان‌ها بنا کرده است و مهاجرت را ابزار اصلی رشد جمعیت و جبران کمبود نیروی کار می‌داند. در حوزه اقامت دائم، تمرکز اصلی بر گروه‌های اقتصادی است و سامانه‌های امتیازبندی فدرال و برنامه‌های استانی به گونه‌ای طراحی شده‌اند که ترکیب مهارت، سن، سابقه کار و نیازهای بازار کار را به هم پیوند دهند و هم‌زمان مسیرهای مشخصی برای پیوست خانواده و اسکان پناهندگان باز بماند.

اقامت‌های موقت برای بازدید، تحصیل و کار، هم به عنوان بازار خدمات آموزشی و کاری و هم به عنوان «پله اول» برای بخشی از متقاضیان اقامت دائم عمل می‌کنند، اما در سال‌های اخیر با توجه به فشار بر مسکن و زیرساخت‌ها، سقف‌های کمی، افزایش تمکن مالی و محدودیت‌های جدید بر دانشجویان و ساکنان موقت اعمال شده است.

در کنار این، نظام پناهندگی و حمایت بشر دوستانه کانادا تلاش می‌کند تعهدات بین‌المللی کشور را با ظرفیت‌های داخلی هماهنگ کند و از طریق ترکیب اسکان مجدد از خارج و رسیدگی به درخواست‌های داخل کشور، نقش فعالی در حمایت از گروه‌های در معرض آزار و خشونت ایفا نماید.

در جمع‌بندی، ساختار مهاجرتی کانادا بر پیش‌بینی‌پذیری، تنوع مسیرها و اتصال روشن بین اقامت موقت، تجربه کار و تحصیل، و دستیابی به اقامت دائم و شهروندی استوار است و همین منطق آن را به یکی از منسجم‌ترین و درعین حال تحت فشارترین نظام‌های مهاجرتی معاصر تبدیل کرده است.



۶. تصویر فشرده؛ شش نوع نگاه به مهاجرت

به صورت خلاصه، هر یک از این ۶ کشور به عنوان «یک مدل» تبیین شده‌اند که نتیجه در ادامه توضیح داده خواهد شد:

۱-۶. کانادا: کشور مهاجرپذیر برنامه‌ریزی شده

مهاجرت در کانادا بخشی از استراتژی رسمی دولت برای رشد جمعیت، اقتصاد و تنوع نیروی کار است؛ برنامه‌های چندساله، سیستم امتیازبندی، نقش قوی استان‌ها، پیوند روشن بین مهاجرت و توسعه منطقه‌ای، و مسیر مشخص از اقامت دائم تا شهروندی. در سال‌های اخیر، تنها چیزی که تغییر کرده، کنترل جمعیت موقت (دانشجویان، کارگران موقت) است، نه تردید در اصل مهاجرت.

۲-۶. استرالیا: کشور مهاجرپذیر امتیاز محور با مرزهای سخت

از یک سو، برنامه‌های مهارتی و خانوادگی مثل کانادا؛ از سوی دیگر، یکی از سخت‌گیرانه‌ترین رژیم‌های پناهندگی جهان (پردازش برون‌مرزی، هزینه‌های میلیاردی برای دور نگاه داشتن قایق‌ها از سواحل). در بخش تحصیلی و ویزاهای موقت، در سال‌های ۲۰۲۵-۲۰۲۴ با افزایش شدید هزینه‌ها و سخت‌گیری، عملاً در حال «کاهش کمیّت، افزایش کیفیت» است.

۳-۶. آلمان: کشور گذار از «کارگر مهمان» به «ملت مهاجرپذیر»

آلمان سال‌ها از پذیرش رسمی این واقعیت طفره رفت، اما اکنون با قانون نیروی کار ماهر و قانون جدید تابعیت (کاهش دوره برای شهروندی، پذیرش تابعیت دوگانه)، عملاً مهاجرت کاری و اقامت بلندمدت را به عنوان ستون اصلاح جمعیتی پذیرفته است؛ هم‌زمان تحت فشار جدی احزاب راست‌گرا و بحث‌های داغ درباره پناهندگی و امنیت قرار دارد.

۴-۶. ژاپن: کشور مهاجرت حداقلی، اما روبه‌افزایش

پیر شدن جمعیت و کمبود نیروی کار، ژاپن را ناچار به باز کردن درهای خود کرده است، اما با نهایت احتیاط؛ سهم خارجی‌ها هنوز حدود ۳ درصد جمعیت است؛ برنامه‌هایی مانند نیروی ماهر مشخص، اصلاح کارآموزی، ویزای دیجیتال نمود و... به صورت کنترل شده و با سقف‌های معین اجرا می‌شوند. پناهندگی بسیار محدود و سخت‌گیرانه است.

۵-۶. امارات: کشور اقامت بدون ملت‌سازی

حدود ۸۹-۸۸ درصد جمعیت، غیر اماراتی‌اند؛ نیروی کار و سرمایه خارجی موتور اقتصاد است. ویزاهای کار، سرمایه‌گذاری، ویزای طلایی، ویزای سبز و ویزای آبی، اقامت‌های بلندمدت می‌دهند، اما تقریباً هیچ مسیر گسترده‌ای برای شهروندی و حقوق سیاسی وجود ندارد؛ «زندگی، کار، مصرف، اما بدون مشارکت سیاسی».

۶-۶. ترکیه: کشور گذار بین پناهندگی، مهاجرت منطقه‌ای و سرمایه‌پذیر

ترکیه میزبان چند میلیون سوری و صدها هزار پناهنده دیگر، و در عین حال مقصدی برای اقامت، خرید ملک و شهروندی از طریق سرمایه‌گذاری است. فشار داخلی باعث شده است سیاست‌ها به سمت محدودیت محله‌ای، سخت‌گیری در اقامت کوتاه‌مدت و کنترل بیشتر بر ثبت‌نام مهاجران برود.

۷. مهم‌ترین نکات سیاستگذاری در دیگر کشورها



باتوجه به نکات پیش گفته، مهم‌ترین نکات و اصول سیاستگذاری کشورهای مذکور به این شرح است:

- **وجود استراتژی ملی مهاجرت:** کانادا، استرالیا و آلمان «برنامه مهاجرتی» چندساله با اعداد، سهمیه‌ها و اهداف مشخص دارند. ژاپن اگرچه هنوز واژه «کشور مهاجرپذیر» را رسمی نکرده است، برای نیروی کار خارجی، برنامه چندساله، سقف، و اصلاحات قانون مند دارد.
- امارات برای هر دسته ویزا قواعد روشن، عمومی و قابل پیش‌بینی تعریف کرده است.
- ترکیه، حتی در پرهرج و مرج‌ترین وضعیت، «سیاست حفاظت موقت» و «سقف تراکم محله‌ای» را به صورت رسمی و منتشر شده دارد.
- وزارت مهاجرت کانادا، وزارت کشور آلمان، ISA در ژاپن، PMM در ترکیه، ICP در امارات. این نهادها داده تولید می‌کنند، گزارش عمومی می‌دهند و سیاست را بر مبنای آمار به روز تنظیم می‌کنند. در ایران، نه نهاد واحدی برای «سیاست مهاجرت» وجود دارد، نه داشبورد عمومی که مثلاً بگوید: امروز دقیقاً چند مهاجر با چه وضعیت حقوقی در کشور وجود دارند؛ این یعنی سیاست بدون عدد.
- پیوند با نیازهای واقعی اقتصاد و جمعیت گامی بنیادین است. کانادا و استرالیا فهرست مشاغل مورد نیاز، سیستم امتیازی و برنامه توسعه منطقه‌ای خود را تدوین کرده‌اند. آلمان و ژاپن قانون نیروی کار ماهر مشخص، کارت فرصت، سقف‌های مشخص براساس نیاز بازار کار را بدون ساخته‌اند. امارات طراحی ویزاهای سرمایه‌گذاری، کار، فریلنسر، بر مبنای ساختار اقتصاد خدماتی-مالی را به شکلی دقیق طراحی کرده است. ترکیه، اگرچه نابسامان است، حتی در برنامه‌های شهروندی از طریق سرمایه‌گذاری، ارتباط روشنی با بازار ملک و ارز دارد.
- **بررسی اجمالی سیاست ادغام یا عدم ادغام، اما «آگاهانه»:** کانادا و آلمان به طور رسمی سیاست «ادغام» دارند؛ زبان، آموزش، بازار کار، تابعیت. امارات آگاهانه «عدم ادغام سیاسی» را انتخاب کرده است؛ اقامت بدون شهروندی. ترکیه حد وسط متزلزل است: حفاظت موقت برای سوری‌ها، اما بدون مسیر روشن شهروندی برای اکثریت. ژاپن ادغام را حداقلی و متمرکز بر بازار کار نگاه می‌دارد. ایران در عمل «ادغام نصفه‌نیمه و ناگفته» دارد: نسل‌های دوم و سوم مهاجر در مدارس، بازار کار و حتی فرهنگ شهری حضور دارند، اما در سطح حقوقی و گفتگویی، میان «میهمان موقت» و «ساکن دائمی» معلق‌اند.
- اصلی‌ترین امر برای آغاز سیاستگذاری در امر مهاجران، مدیریت ورود آنها و در واقع توانمندی برای جلوگیری از ورود غیرمجاز است. این مرحله، مقدمه هر گونه سیاستگذاری بعدی است.
- عموم کشورهای پیشرفته با توجه به نیازمندی خود، اقدام به جذب اتباع دیگر کشورها می‌کنند. داشتن یک چارچوب کلی و سپس اطلاع از جزئیات نیاز در حوزه‌های مختلف علمی، تحصیلی، کاری، سرمایه‌گذاری و... از جمله موارد لازم برای این امر است.
- قواعد حضور و شاخص‌های مربوط به مهاجران در هر کشور پیشرفته مشخص و مصرح است. بهترین حالت داشتن انواع مختلفی از ویزاست که برای هر کدام یک سری قواعد مشخص وجود دارد و تعداد مهاجران مربوط به هر یک در آن مشخص است.
- وجود قانون برای مهاجران در کشورهای مذکور باعث شده است تا موضوع مهاجران کمتر اجتماعی شود و بیشتر توسط نظام حکمرانی آن کشورها تدبیر شود. این امر باعث می‌شود تا انواع نزاع، خشونت و تنفر سازمان‌یافته کاهش یابد.
- جذب سرمایه‌گذار از فرصت‌های مهاجران است. لذا نگاه یکسره منفی به موضوع مهاجران و اتباع دیگر کشورها کاملاً اشتباه است. باید دقت داشت که کشورهایی مانند کانادا و امارات، اصل توسعه خود را بر پایه مهاجران نخبه و توانمند خارجی گذاشته‌اند.
- سرعت در بررسی و اظهار نظر درباره حضور یا عدم حضور اتباع دیگر کشورها بسیار اساسی و حیاتی است. اگر این فرایند طولانی شود، انواع مشکلات از جمله جرائم حوزه مهاجران به وجود خواهد آمد.

۱. سیاست ادغام اجتماعی شامل مواردی است که مهاجر را با پذیرش ارزش‌ها، زبان و ساختارهای جامعه میزبان، به عضوی فعال از این جامعه تبدیل می‌نماید [۷۸].



- داشتن قوانین شفاف در حوزه کاری و ایجاد شرکت‌ها برای خارجیان، یک امر ثابت برای کشورهای پیشرفته بوده تا تسهیلات متعدد موضوع کاملاً قابل دسترسی باشد.
- مهیا نمودن زمینه برای جذب دانشجو یکی از مهم‌ترین ابزارهای کشورهای پیشرفته برای به دست آوردن نخبگان دیگر کشورهاست. این امر ارزش مالی بسیار بالایی دارد و امکان تأمین مالی دانشگاه‌ها را نیز به وجود می‌آورد.
- قواعد و قوانین مختلفی درباره پناهجویان وجود دارد. هر کشور براساس قوانین بین‌المللی، نگرش خاصی به این موضوع دارد و تعداد معینی از پناهجویان را پذیرش می‌نماید. در ادبیات بین‌الملل، تفاوت بسیاری بین مهاجر و پناهجو وجود دارد.

۸. ایران از چه الگوهایی باید استفاده کند؟ (یک الگوی ترکیبی، نه گرتهداری) |||||

باتوجه به نکات توضیحی درباره هر کشور، می‌توان درس‌های سیاستی را به صورت جزئی نیز مورد بحث قرار داد.

۸-۱. درس‌های سیاستی از کانادا و استرالیا

برنامه ملی و سیستم امتیازبندی، اما با توجه به واقعیت‌های ایران؛ ایران قطعاً نمی‌تواند و نباید مدل کانادا را گرتهداری کند؛ ساختار اقتصادی، نظام رفاهی، مشروعیت سیاسی و موقعیت بین‌المللی کاملاً متفاوت است. اما می‌تواند دو چیز را درس بگیرد: ۱. برنامه چندساله مهاجرت با اعداد و سناریوهای نه به معنای اعلام «ما سالی X هزار مقیم دائم می‌پذیریم»، بلکه در ابتدا به معنای تخمین رسمی و شفاف «موجودی فعلی»، تعیین سقف یا دامنه قابل قبول برای جمعیت مهاجر در ۱۰-۵ سال آینده، سناریوهای مختلف برای ورودی‌های جدید (کاری، تحصیلی، پناهندگی). در این زمینه استفاده از آمایش سرزمینی، باید در دستور کار باشد. ملاحظات منطقه‌ای و به‌روزرسانی هر ساله این اطلاعات نیز لازم و ضروری است. ۲. ابزار امتیازبندی برای جذب هدفمند: برای بخشی از مهاجران بالقوه (مثلاً نخبگان علمی منطقه، کارآفرینان در حوزه‌های اولویت‌دار، یا حتی ایرانیان خارج که به بازگشت فکر می‌کنند)، ایران می‌تواند یک سیستم امتیازی ساده طراحی کند: تحصیلات، سابقه کار، سرمایه، حوزه تخصصی، سن، زبان فارسی یا آشنایی فرهنگی. این ابزار، برای جذب «آن دسته مهاجرانی که خود انتخاب می‌کنند» به کار می‌آید، نه برای مدیریت پناهجویان مرزی.

۸-۲. درس‌های سیاستی از آلمان: پیوند مهاجرت کاری با تابعیت و اصلاح وضعیت نسل‌های قدیمی مهاجر

دو درس مهم از آلمان برای ایران: ۱. اعتراف به واقعیت «ساکنان مهاجر دائمی»، ۲. تعیین مسیر حقوقی برای آنها؛ همان‌طور که آلمان بعد از دهه‌ها فهمید کارگران مهمان، مهمان نیستند و ماندگار شده‌اند، ایران نیز درباره نسل‌های دوم و سوم مهاجران افغانستانی باید تصمیمی روشن و صریح بگیرد. می‌توان الگویی شبیه این داشت:

کسانی که مثلاً بیش از X سال در ایران زندگی کرده‌اند، سابقه تحصیل یا کار رسمی دارند، فاقد سابقه امنیتی‌اند و پیوند واقعی با جامعه میزبان پیدا کرده‌اند، بتوانند به اقامت پایدار و در بلندمدت، به صورت محدود و مشروط، به اقامت دائم برسند. این کار هم هزینه‌های حاشیه‌نشینی و بی‌هویتی را کاهش می‌دهد، هم از ظرفیت آنها برای توسعه بهره می‌گیرد.

انعطاف در معادل‌سازی مهارت و مدرک: آلمان با «شراکت شناسایی» اجازه می‌دهد بخشی از معادل‌سازی شغلی بعد از ورود انجام شود. ایران نیز می‌تواند برای نیروی کار مهاجر (به‌ویژه در حوزه‌های فنی و حرفه‌ای)، با همکاری وزارت کار و آموزش فنی و حرفه‌ای، مسیرهای رسمی مهارت‌آزمایی تعریف کند تا مهاجر از سطح نیروی کار غیررسمی ارزان به نیروی کار قابل‌پیش‌بینی و مشمول بیمه و مالیات تبدیل شود.

۳-۸. درس های سیاستی از ژاپن: نگاه واقع گرایانه، سهمیه بندی و حساسیت فرهنگی

ژاپن برای ایران از دو نظر الگوی ارزشمند است:

- ۱ پذیرش محدود اما هدفمند مهاجرت کاری: ایران می تواند مثل ژاپن، برای برخی حوزه ها (مثلاً کشاورزی در استان های مرزی، صنایع ساختمانی، مراقبت از سالمندان، بخش های خدماتی خاص) برنامه ی نیروی کار مشخص با سقف و ضوابط روشن تعریف کند؛ به جای اینکه نیروی کار مهاجر «خود به خود و غیر رسمی» وارد بازار شود، تحت یک چارچوب قانونی، قابل کنترل و مشمول بیمه و مالیات شود. اطلس مشاغل که در وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی تهیه می شود، می تواند مبنای این برنامه ریزی به صورت استانی باشد.
- ۲ توجه به حساسیت های هویتی و فرهنگی بدون قفل کردن سیاست: ژاپن نشان می دهد می توان هم حساس به هویت فرهنگی و زبان بود، هم به تدریج مسیرهایی برای حضور خارجی ها باز کرد. در ایران نیز، هر سیاستی که به سمت ادغام یا اعطای حقوق بیشتر به مهاجران برود، بدون کار فرهنگی، گفت و گوی عمومی و اقناع جامعه میزبان، با مقاومت جدی مواجه خواهد شد. الگوی ژاپن در «گام برداری تدریجی» و «قاب بندی بحث مهاجرت در قالب پاسخ به بحران جمعیتی و نیروی کار» می تواند الهام بخش باشد.

۴-۸. درس های سیاستی از امارات

ابزارهای اقامتی برای سرمایه و شرکت های دانش بنیان با اصلاح حقوقی

امارات نشان می دهد اگر فردی بخواهد سرمایه، استارت آپ و شرکت های دانش بنیان را جذب کند، باید ابزارهای مشخصی داشته باشد:

- اقامت برای سرمایه گذاری و ثبت شرکت؛
 - گلدن ویزا برای افراد با دارایی یا دستاورد خاص؛
 - اقامت برای متخصصان کلیدی در حوزه های اولویت دار.
- ایران اگر بخواهد پدیده «مهاجرت شرکت های دانش بنیان» را کنترل یا معکوس کند، می تواند برای شرکت های فناوری ایرانی، که در حال خروج به امارات، ترکیه یا اروپا هستند، بسته هایی تعریف کند:
- معافیت های محدود مالیاتی در مناطق ویژه؛
 - اقامت پایدار برای شرکای کلیدی و خانواده ها؛
 - تسهیل در نقل و انتقال سرمایه و ارتباطات بین المللی.
- اما برخلاف امارات، ایران باید بعد حقوق اجتماعی و ادغام داخلی را هم در نظر بگیرد؛ یعنی این افراد را نه فقط «ماشین اقتصادی موقت»، بلکه در صورت تمایل، به عنوان بخشی پایدار از سرمایه انسانی کشور ببیند.

۵-۸. درس های سیاستی از ترکیه: درس های مثبت و منفی در حوزه پناهندگی و توزیع جغرافیایی

ایران می تواند دو چیز را از ترکیه بیاموزد:

- ۱ لزوم ثبت نام فراگیر و نظام مند پناهجویان: ترکیه با همه انتقادات، توانسته است بخش بزرگی از سوری ها را در نظامی رسمی (حمایت موقت) ثبت کند؛ این کار امکان برنامه ریزی، کمک های بین المللی و توزیع جغرافیایی را فراهم کرده است. ایران نیز باید به جای تداوم وضعیت «نیمه نامرئی»، به سمت ثبت نام فراگیر مهاجران، حتی غیرقانونی ها، با سطوح متفاوت حقوق و تعهدات حرکت کند.
- ۲ خطر گتو و تمرکز بیش از حد: سیاست های محله ای ترکیه (سقف ۲۰ درصد جمعیت خارجی در هر محله) تجربه مهمی است، اما هم زمان نشان می دهد که فشارهای اجتماعی و سیاسی چگونه می تواند سیاست را به سمت اقدام های واکنشی و موضعی ببرد. ایران اگر بخواهد توزیع جغرافیایی مهاجران را مدیریت کند، باید مراقب باشد که از «بر تراکم سازی بی حساب» و از «تفکیک فضایی تبعیض آمیز» به یک اندازه دوری کند.



۹. سیاست‌گذاری در موضوع مهاجران ورودی به ایران با توجه به تجربه سیاست‌گذاری بین‌المللی (بومی‌سازی) |

باتوجه به توضیحات و تجربیات دیگر کشورها می‌توان پیشنهادهایی را به سیاستگذار ایرانی ارائه نمود. اما باید دقت داشت که شرایط ایران و ورودی مهاجران افغانستانی به آن بسیار متفاوت با هر کشور دیگر در جهان است؛ لذا باید با استفاده از داده‌ها و پژوهش‌های موجود، این سیاست‌گذاری را بومی‌سازی نمود.

۹-۱. تفاوت مهاجر، پناهجو

باید به تفاوت مهاجر قانونی، مهاجر غیرقانونی و پناهجو دقت داشت. تصمیم و اقدام دولت‌ها در برابر پناهجو و مهاجر غیرقانونی را نمی‌توان سیاست مهاجرتی یا مهاجرپذیری دانست. تفاوت عمده در آن است که سیاست مواجهه با پناهجو در واقع چگونگی اقدام در برابر واقع‌های است که عامل اصلی آن خارجی و بیرون از اراده سیاستگذار است. مهاجر غیرقانونی نیز همانند پناهجو کسی است که بدون اطلاع و اراده کشور میزبان وارد شده است؛ لذا باتوجه به این تمایز، سیاست‌های اتخاذ شده در مقابل افغانستانی‌ها را باید به صورت دقیق و مبتنی بر تعاریف بین‌المللی تنظیم نمود. برخی باید به عنوان مهاجر و برخی نیز به عنوان پناهجو تعریف شوند.

سیاست مهاجرپذیری عموماً اقدامی برنامه‌ریزی شده برای جذب مهاجر است که با هدف جذب نخبگان یا کارگر ماهر یا پیشگیری از سالخورده شدن جمعیت صورت می‌گیرد. در حالی که سیاست مواجهه با مهاجر غیرقانونی عمدتاً مبتنی بر بازگرداندن مهاجر به کشور مبدأ توجه دارد. همچنین این‌گونه سیاست در آغاز به اعطای یا عدم اعطای پناهندگی می‌پردازد [۷۹]. باید دقت داشت که افغانستانی‌ها در برخی دوره‌های زمانی عموماً پناهجو بوده‌اند؛ یعنی به اجبار شرایط داخلی در دوره جنگ داخلی به ایران آمده‌اند. گرچه در دوره اخیر، که صلح و آرامش در این کشور ایجاد شده است، دیگر عنوان پناهجو را ندارند. پس در همین دسته بزرگ نیز انواع مختلفی ذیل عناوین مذکور وجود دارد که باید مورد توجه سیاستگذار باشد.

۹-۲. گفتمان انقلاب اسلامی

یکی از نکات مهم درباره سیاست‌گذاری جمهوری اسلامی، گفتمان انقلاب اسلامی و امامین انقلاب در برابر مهاجرت مسلمین به ایران در دهه آغازین انقلاب اسلامی است. این نگاه در دوره مذکور، برای مهاجران دری‌باز را توصیه می‌کرده است.^۱ حال اینکه شرایط سه دهه اخیر و تغییرات جهانی نشان داده است که پیاده‌سازی این گفتمان در عمل مشکلات فراوانی دارد؛ لذا باید تجمیعی از واقعیت و آرمان رخ دهد. به‌ویژه آنکه شرایط اقتصادی در یک دهه اخیر و مبتنی بر فشارهای دولت امریکا باعث شده است تا امکان این میزبانی به شدت محدود شود. از طرف دیگر، وضعیت جهانی با شرایطی کاملاً امنیتی شده و اهمیت مرزها و دولت-ملت‌ها تغییر جدی نسبت به چهار دهه پیش داشته است. در این زمینه توجه به برخی نکات قرآنی هم اهمیت دارد؛ لذا علاوه بر توجه بسیار به مسئله مهم گفتمان انقلاب اسلامی و نگاه قرآنی^۲ در این زمینه باید به واقعیت‌های موجود و امکانات نیز توجه داشت.

۹-۳. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

در اصول مختلف قانون اساسی به موضوع مهاجران و اتباع خارجی اشاره‌هایی وجود دارد که به صورت ذیل است:

۱. امام خمینی (ره): همین‌طور، مهمان‌هایی که داریم، افغانی هستند، مسلمان هستند یا فرض کنید که عراقی هستند، یا بیچاره‌ها را از خانه‌هایشان دور کردند، مالشان را بردند، خودشان را فرستادند اینجا. خوب، باید چه کرد با این‌ها؟ نباید این‌ها را پذیرایی کرد؟ ما مسلمانیم، آنها هم مسلمانند، ما باید از آنها پذیرایی کنیم، خدمت کنیم به آنها و این دولت است که دارد این کارها را می‌کند (۱۳۶۱/۱۱/۱۰).
۲. برای مثال پژوهشگران در پژوهشی مدعی شده‌اند که مهاجران در قرآن دارای حقوقی هستند [۸۰].

اصل «۱۱»: همه مسلمانان یک امت‌اند و دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است سیاست کلی خود را بر پایه ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی قرار دهد و کوشش پیگیر به عمل آورد تا وحدت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جهان اسلام را تحقق بخشد.

اصل «۱۴»: دولت جمهوری اسلامی ایران و مسلمانان موظف‌اند نسبت به افراد غیرمسلمان با اخلاق حسنه و قسط و عدل اسلامی عمل نمایند و حقوق انسانی آنان را رعایت کنند؛ این اصل در حق کسانی اعتبار دارد که ضد اسلام و جمهوری اسلامی ایران توطئه و اقدام نکنند.

اصل «۴۱»: تابعیت کشور ایران حق مسلم هر فرد ایرانی است و دولت نمی‌تواند از هیچ ایرانی سلب تابعیت کند، مگر به درخواست خود او یا در صورتی که به تابعیت کشور دیگری درآید.

اصل «۴۲»: اتباع خارجه می‌توانند در حدود قوانین به تابعیت ایران درآیند و سلب تابعیت این گونه اشخاص در صورتی ممکن است که دولت دیگری تابعیت آنها را بپذیرد یا خود آنها درخواست کنند.

اصل «۱۴۵»: هیچ فرد خارجی به عضویت در ارتش و نیروهای انتظامی کشور پذیرفته نمی‌شود.

اصل «۱۵۵»: دولت جمهوری اسلامی ایران می‌تواند به کسانی که پناهندگی سیاسی بخواهند پناه دهد، مگر اینکه طبق قوانین ایران خائن و تبهکار شناخته شوند.

۹-۴. قوانین جمهوری اسلامی ایران

در قوانین مصرح جمهوری اسلامی نیز به موارد مختلفی در حوزه مهاجران اشاره شده است.

– قانون اتباع خارجی

قانونی در سال ۱۳۱۰ با عنوان «قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه در ایران» تصویب شده که در چند مرحله در سال‌های ۱۳۳۶، ۱۳۵۰ و ۱۳۶۷ اصلاحیه خورده است. این قانون بیشتر به قواعد مربوط به ورود قانونی و غیرقانونی پرداخته است. قواعد اولیه اقامت دائم و موقت در آن بیان شده است. این قانون برخی نکات درباره شکل اقامت و قواعد آن را بیان داشته است که به نظر می‌رسد در وضعیت کنونی رعایت نمی‌شود یا اساساً به علت تغییر شرایط عمومی کشور امکان اجرا ندارد.^۱

– قانون کار برای اتباع خارجی

در ماده (۱۲۰) قانون کار موضوع اتباع خارجی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است که اصلی‌ترین عبارت در آن، این جمله است: «اتباع بیگانه نمی‌توانند در ایران مشغول به کار شوند، مگر آنکه اولاً دارای روادید ورود با حق کار مشخص بوده و ثانیاً مطابق قوانین و آیین‌نامه‌های مربوطه، پروانه کار دریافت دارند». سپس برخی موارد مستثنا ذکر شده است. قانون به وزارت کار اجازه داده است که اگر اتباع ایرانی برای یک شغل وجود نداشته و از تخصص تبعه بیگانه برای جایگزینی نفر ایرانی استفاده شد، به او روادید کاری بدهد. حق اشتغال برای اتباع بیگانه حداکثر یک‌ماهه است و برای بیشتر از آن، کارفرما باید فرایندی سخت و دشوار را طی نماید. همچنین وزارت کار می‌تواند مجوز کار افرادی، که یکی از این شرایط را داشته باشند، صدور، تمدید یا تجدید کند: ۱. ۱۰ سال مداوم در ایران اقامت داشته باشد؛ ۲. دارای همسر ایرانی باشد؛ ۳. مهاجران دیگر کشورها به‌ویژه کشورهای اسلامی و پناهندگان سیاسی به شرط داشتن کارت معتبر مهاجرت یا پناهندگی و پس از موافقت کتبی وزار تخانه‌های کشور و امور خارجه. کارفرمایی که اتباع خارجی را بدون مجوز به کار گیرند، به مجازات حبس بین ۹۰ تا ۱۸۰ روز محکوم می‌شوند. همچنین به منظور جلوگیری از حضور نیروی کار غیرمجاز خارجی در بازار کار کشور، وزارت کار و امور اجتماعی مکلف است کارفرمایی را که اتباع خارجی فاقد پروانه کار را به کار می‌گیرند، بابت هر روز اشتغال غیرمجاز هر کارگر خارجی

۱. در خصوص قوانین موجود بیش از اینکه بحث عدم رعایت قواعد مطرح باشد، موضوع قدیمی بودن قوانین مطرح است. چنان که مشخص است، قوانین موجود متعلق به سالیان بسیار دور است و به هیچ‌وجه با شرایط کنونی منطبق نیست و توانایی حل مشکلات امروزی را ندارند. همچنین قوانین به قدری پراکنده و متعددند که اتباع خارجی اطلاع کاملی از محدودرات و مقدرات قانونی خود ندارند. در نهایت موضوع تداخل وظایف و اختیارات در قوانین موجود است که مدیریت در این حوزه را با چالش‌های اساسی مواجه ساخته است. به عبارت دیگر، فقدان قوانین و مقررات جامع و شفاف یکی از مهم‌ترین و کلیدی‌ترین نواقص در زمینه مدیریت و سامان‌دهی حوزه اتباع خارجی است.



معادل پنج برابر حداقل دستمزد روزانه جریمه نمایند و در صورت تکرار این جریمه دو برابر خواهد شد.

۱- قانون ازدواج با اتباع غیر ایرانی

ماده (۱۰۶۰) ازدواج زن ایرانی با تبعه خارجی را در مواردی هم که مانع قانونی ندارد به اجازه مخصوص از طرف دولت موکول کرده است. ماده (۱۷) قانون ازدواج، ازدواج زن ایرانی با تبعه خارجی در مواردی هم که مانع قانونی ندارد، موکول به اجازه مخصوص است و دولت باید در هر نقطه مرجعی را برای دادن اجازه معین کند. هر خارجی که بدون اجازه مذکور با زن ایرانی ازدواج نماید، به حبس تعزیری از یک تا سه سال محکوم خواهد شد.

۲- سرمایه‌گذاری

یکی از پیشنهاد‌های دولت ایران به اتباع خارجی، پیشنهاد اقامت در مقابل سرمایه‌گذاری صد هزار دلاری است. این مبلغ در گذشته ۲۵۰ هزار دلار بود که در سال ۱۴۰۱ به صد هزار دلار کاهش پیدا کرد. فرایند و جزئیات این موضوع اعلام نشده است.

۵-۹. شرایط افغانستان

باتوجه به آنکه حضور افغانستانی‌ها در ایران اصلی‌ترین مشکل در زمینه مهاجران است، وضعیت افغانستان اهمیت قابل توجهی در زمینه مدیریت مهاجران در ایران دارد. باتوجه به احتمال جنگ داخلی، شورش، تروریسم، درگیری فرقه‌ای و... در افغانستان، احتمال افزایش میزان مهاجران داخل ایران وجود دارد. برای مثال، پژوهش‌های مختلفی از گذشته وجود دارد که نسبت به علل مهاجرت به ایران توضیح داده است [۸۱، ۸۲]. این موضوع در پژوهش‌های بعدی نیز مورد توجه محققان بوده است [۸۳]. تمام این پژوهش‌ها به موضوع جنگ، بی‌ثباتی در ابعاد مختلف زندگی و شرایط اقتصادی و اجتماعی بغرنج افغانستان اشاره داشته‌اند؛ امری که با حضور طالبان در قدرت از جهت ثبات امنیتی بهبود یافته، اما از لحاظ تصلب قدرت و تغییر در شرایط اجتماعی و اقتصادی پسرفت داشته است.

از طرف دیگر، باوجود چنین رخدادهایی در افغانستان، احتمال بازگشت اتباع این کشور کاهش پیدا می‌کند. در این زمینه نیز پژوهش‌هایی در گذر زمان صورت گرفته است [۸۴، ۸۵]. این متغیرهایی که شامل مواردی مانند سن، مدت اقامت در ایران، درآمد، تجرد یا تأهل و تحصیلات بوده، نسبت متفاوتی در نرخ میل به بازگشت را نشان می‌دهد. سیاستگذار در ایران باید باتوجه به هر کدام از این دسته‌بندی‌ها، به اجرای طرح‌های خود اقدام کند.

۶-۹. انتخابگری از بین مهاجران

یکی از نکات مهم در زمینه سیاستگذاری مهاجرت در بسیاری از کشورهای دنیا انتخابگری از بین مهاجران باتوجه به نیازها و مهاجران موجود است. در واقع هر کشوری براساس نیازهای تعریف شده خود، مهاجر می‌پذیرد. این امر از سطح کارگری تا بالاترین تخصص‌های علمی صادق است. به صورت کلی، سه عرصه کارگری، علمی-تخصصی و اقتصادی-سرمایه‌گذاری از مواردی است که مورد توجه سیاستگذاران واقع می‌شود و ایران نیز باید با بازتعریف نیازهای خود و همچنین شناخت واقعی از مخاطبین مربوطه اقدام به پذیرش مهاجران نماید. نگاه به این نیازمندی نیز باید وسیع و گسترده باشد. برای مثال، اگر ایران قصد صدور گفتمان انقلاب اسلامی را دارد، باید پذیرای مهاجران طلبه از کشورهای مختلف باشد، نه اینکه برای حضور آنان مشکل ایجاد کند. به‌تازگی هیئت دولت مصوبه‌ای داشته است که در آن به نخبگان غیرایرانی، اقامت پنج‌ساله اعطا خواهد شد. در این برنامه «حمایت‌های پژوهشی و انگیزشی از نخبگان غیرایرانی»، «تسهیل فرآیندهای بروکراتیک برای اعطای خدمات پایه شهروندی به دارندگان کارت اقامت ویژه»، «ایجاد انگیزه در مدیران بخش دولتی برای تسهیل موانع کسب و کار افراد خارجی»، «اخذ مجوز کسب و کار و احداث مطب» و «تملک‌داری‌ها» نیز تعریف شده است. معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری موظف است حداکثر ظرف مدت سه ماه از تاریخ ابلاغ این تصویب‌نامه، معیارهای تشخیص نخبگی را برای تصویب به هیئت

وزیران ارائه و کمیسیون مربوطه در وزارت کشور در خصوص بهره‌مندی افراد غیر ایرانی از این امتیازات تصمیم‌گیری کند.

۷-۹. مسائل امنیتی حضور مهاجران پر تعداد

باید دقت داشت که حضور پر تعداد مهاجران در کشور مسائل امنیتی متعددی مانند ایجاد شبکه جرم و قاچاق، اجتماع مهاجران و ایجاد ناامنی یا شورش، ابزار استفاده و فشار طالبان، افزایش زاد و ولد، مسائل فرهنگی و تغییر بافت اجتماعی، احساس تبعیض و تنفر شدید از نظام حکمرانی و... به وجود آید. لذا کنترل تعداد مهاجران بسیار مهم است.

۸-۹. ویزای تحصیلی

محصلین خارجی یکی از راه‌های کسب درآمد، رفع نیاز داخلی به نیروی متخصص، ایجاد زمینه برای انتقال فرهنگی و... در بسیاری از کشورهای دنیا بوده و هست. مشکل موجود در ایران در این زمینه شرایط و قوانین ویزای تحصیلی است که باعث می‌شود زمینه برای استفاده از منافع آن کاهش پیدا کند. برای مثال، دانشجویان خارجی از اولیه‌ترین حقوق خود در مباحث مالی محروم‌اند. مواردی مانند خرید سیم‌کارت یا داشتن کارت بانکی برای بخش اعظمی از دانشجویان خارجی غیر ممکن است. مشکل دیگر بحث شغلی دانشجویان خارجی در ایران است که همیشه با مشکل مواجه بوده است؛ امری که باعث می‌شود دانشجویان کمتر به ایران اقبال داشته باشند. لذا باید زمینه مهاجرت تحصیلی به تمامی برای دانشجویان خارجی مهیا باشد؛ مواردی مانند بهره‌مندی از امکانات اولیه، شغل پاره‌وقت و... .

۹-۹. فرهنگ‌سازی داخلی

یکی از موضوعات مهم در زمینه مهاجران، آماده‌سازی عامه افراد در داخل کشور در مواجهه با مهاجران است؛ موضوعاتی مانند زندگی مسالمت‌آمیز با آنان تا اطلاع از قوانین به کارگیری آنها برای جلوگیری از ایرادات و اشکالات بعدی؛ در این زمینه رسانه‌های عمومی رسمی نقشی مهم و اساسی دارند.

۱۰-۹. اقتصاد ارتباطی

به منظور افزایش میل مهاجران به بازگشت و ایجاد منفعت اقتصادی برای دو کشور، لازم است تا ارتباط اقتصادی دو کشور در یک مسیر مکمل تقویت گردد. به این معنا که یک طرف نیازمندی تولیدی (و نه مصرفی) طرف مقابل را تأمین کند و هر دو طرف این مبادله اقتصادی باید افغانستانی‌ها باشند و منافع کلان این مبادله به کشور برسد.

۱۱-۹. سرمایه‌گذاری افغانستانی‌ها

در موضوع سرمایه‌گذاری افغانستانی‌ها، می‌توان از دو طریق اقدام نمود:

❶ **مستقیم برای تولید:** در یک شیوه می‌توان برخی پیشنهادهای سرمایه‌گذاری را در مقابل سرمایه‌گذاران افغانستانی قرار داد که مشخصاً به تولید صادرات محور منجر خواهد شد. کارگاه‌های کوچک تولیدی که تمام نیروی کار آن از مدیر ارشد تا کارگر را افغانستانی‌ها تشکیل می‌دهند.

❷ **طرح‌های سرمایه‌گذاری دولتی:** میزان قابل توجهی از طرح‌های دولتی به علت نبود سرمایه لازم به صورت نیمه‌کاره باقی مانده است. می‌توان برخی از این پروژه‌ها را با توجه به رعایت مسائل امنیتی، اجتماعی و اقتصادی به سرمایه‌گذاران افغانستانی سپرد تا با استفاده از نیروی کار ماهر و غیر ماهر افغانستانی آنها را به سرانجام برسانند و سپس از نفع مالی آن بهره‌مند شوند.



۱۲-۹. ایجاد قانون ثبت شرکت و حمایت

بسیاری از کشورهای دنیا، قوانین مشخص و فرایندهای واضحی برای ثبت شرکت توسط افراد خارجی دارند. مبالغ مورد نیاز برای این امر مشخص است و اداره‌های مربوط به تأیید نیز آیین‌نامه‌های مشخصی دارند. حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان یا تخصصی نیز ذیل همین امر است و باید فرایندی مشخص داشته باشد تا مهاجران بتوانند مسیر لازم را بیابند و پیگیری نمایند. به صورت کلی، اطلاع‌رسانی در زمینه مهاجران و قوانین آن به شدت با مشکل مواجه است.

منابع و مأخذ



[1] UNHCR Global Trends 2019 [Internet]. UNHCR [cited 2025 Nov 22]; Available from: <https://www.unhcr.org/media/unhcr-global-trends-2019>.

[2] Nations U. International Migration 2020 Highlights [Internet]. United Nations [cited 2025 Nov 22]; Available from: <https://www.un.org/en/desa/international-migration-2020-highlights>.

[۳] خبرگزاری دانشجو <https://B2n.ir/mw7682>. [Internet]. Available from:

[۴] سامانه اطلاعات پژوهشی ایران [cited 2025 Nov 22]. [Internet]. Available from: https://naja.irisweb.ir/rdsm_jarticle_list;
https://naja.irisweb.ir/rdsm_jarticle_list/=php?slc_lang=fa&sid=1&mod=jarticle_profile&jart_id=2985608&rds_id

[۵] زرکانی سه، قنبری م، رضوی نژاد، م. (۲۰۱۷)، «بررسی و تحلیل راهبردهای مدیریت مهاجران افغانستانی استان خراسان رضوی با استفاده از مدل SWOT-ANP»، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۴۹، صص. ۲۸۹-۳۰۵.

[۶] میرزائی ح. (۲۰۱۶)، «راهبردهای فرهنگ‌پذیری و بهداشت روانی مهاجران افغانستانی در شهرک قائم قم (مطالعه‌ای انسان‌شناختی)»، پژوهش‌نامه مددکاری اجتماعی، شماره ۳، صص. ۱۸۹-۲۴۵.

[۷] سنقری ن، فکر آزاد ح، معارف وند م. (۲۰۱۴)، «موانع ادغام اجتماعی نوجوانان افغانستانی در جامعه ایرانی (مطالعه موردی شهر تهران)»، پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، شماره ۳، صص. ۱۰۱-۲۴.

[۸] یزدان‌پناه، ک (۱۳۹۶)، «بررسی ازدواج مردان مهاجر افغانی با دختران ایرانی و آثار و پیامدهای اجتماعی آن بر کشور بر مبنای جغرافیای جرم و آسیب‌های اجتماعی»، شماره ۳، صص ۳۳۴-۳۵۸، https://jwica.ut.ac.ir/article_58299.html.

[۹] عیسی زاده س، مهران فرج. (۲۰۱۳)، «تأثیر مهاجران افغانستان بر سطح اشتغال و دستمزد در بخش ساختمان اقتصاد ایران»، دوفصلنامه علمی مطالعات و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۱۰۱، صص. ۲۲-۰.

[۱۰] رجبی آ. (۱۴۰۱)، «تحلیل تأثیر مهاجران افغانی در فضای کالبدی شهر مرزی زاهدان»، نشریه علوم و فنون مرزی، شماره ۹۵، صص. ۱۱-۱۲۳.

[۱۱] ذوالفقاری ح. (۱۳۹۶)، «تأثیر مهاجرت غیرقانونی بر امنیت مرزهای (مطالعه موردی مرزهای جنوب شرق کشور)»، پژوهش‌نامه مطالعات مرزی، شماره ۱۲۷، صص. ۱۷-۶۲.

[۱۲] کشت کار رجبی م، اعتباریان ا، قیتانی ا. (۲۰۲۱)، «مدل به‌کارگیری سیاست‌پژوهی در حوزه سیاستگذاری عمومی: مطالعه موردی بخش مسکن»، مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، شماره ۲۰۶، صص. ۱۱-۲۹.

[۱۳] کمالی ی. (۲۰۱۶)، «تبیین روش‌شناسی تحلیل‌ذی‌نفعان و کاربرد آن در خط‌مشی‌گذاری عمومی»، فرایند مدیریت و توسعه، شماره ۳، صص. ۲۸-۳۰.

[۱۴] قلی‌پور راه، علی‌پور بیجانی ا، معادی رودسری م. (۲۰۱۵)، «طراحی الگویی جهت ارزیابی سیاست‌پژوهی (مطالعه موردی: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی)»، مجلس و راهبرد، شماره ۲۶۷، صص. ۲۲-۹۵.

[15] ماژزارک آ. (۱۳۷۹)، مترجم: ناییب ه. روش‌های سیاست‌پژوهی، تهران: تبیان.

[16] <https://www.ft.com/content/95d3282e-daeef-4670-b704-c1215393e7f8?utm>.

- [17] <https://apnews.com/article/japan-births-children-population-decline-marriage->
- [18] <https://www.nippon.com/en/japan-data/h02350/>.
- [19] <https://amro-asia.org/strengthening-japans-workforce-the-role-of-foreign-labor-in-addressing-demographic-challenges?utm>.
- [20] <https://www.moj.go.jp/isa/content/001407637.pdf>.
- [21] <https://www.moj.go.jp/isa/applications/status/>.
- [22] https://www.mofa.go.jp/j_info/visit/visa/long/index.html?utm_source=chatgpt.com.
- [23] <https://deepnewz.com/germany/germany-21-2-million-migration-background-25-6-population-16-1-million-first-34-33223a98?utm>.
- [24] <https://www.theafricancourier.de/one-in-four-people-in-germany-has-a-migration-background-new-data-shows/?utm>.
- [25] https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Population/Migration-Integration/_node.html?utm.
- [26] <https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/EN/Forschung/Migrationsberichte/migrationsbericht-2023.htm?utm>.
- [27] https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Population/Migration-Integration/_node.html?utm.
- [28] <https://ecre.org/aida-country-report-on-germany-update-on-2024/?utm>.
- [29] <https://www.make-it-in-germany.com/en/visa-residence/skilled-immigration-act?utm>.
- [30] <https://www.arbeitsagentur.de/en/press/2024-45-one-year-of-skilled-immigration-act?utm>.
- [31] <https://stockholm.diplo.de/resource/blob/2119142/55f3a3fcba00a11858c435e8761a39b0/mb-opportunity-card-20a-20b-data.pdf>.
- [32] <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/kurzmeldungen/EN/2024/06/mod-staatsangehoerigkeitsrecht.html?utm>.
- [33] <https://verwaltung.bund.de/leistungsverzeichnis/en/leistung/99125002001000?utm>.
- [34] <https://www.abs.gov.au/statistics/people/population/australias-population-country-birth/latest-release?utm>.
- [35] <https://www.abs.gov.au/statistics/people/population/overseas-migration/latest-release?utm>.
- [36] <https://www.abs.gov.au/statistics/people/population/australias-population-country-birth/latest-release?utm>.
- [37] <https://www.theguardian.com/australia-news/2025/sep/18/australias-immigration-is-not-out-of-control-its-trending-lower-and-has-been-for-over-a-year>.
- [38] <https://immi.homeaffairs.gov.au/what-we-do/migration-strategy?utm>.
- [39] <https://population.gov.au/data-and-forecasts/key-data-releases/national-state-and-territory-population-june-2024?utm>.
- [40] <https://www.macrobusiness.com.au/2025/06/australia-becomes-dumping-ground-for-international-students/?utm>.
- [41] <https://ipa.org.au/read/international-students-in-australia-hit-record-high-in-2024?utm>.
- [42] <https://www.education.gov.au/international-education-data-and-research/international-student-monthly-summary-and-data-tables?utm>.
- [43] <https://immi.homeaffairs.gov.au/what-we-do/migration-strategy?utm>.
- [44] <https://www.education.gov.au/international-education-data-and-research/international-student-monthly-sum>



[mary-and-data-tables?utm.](#)

[45] [https://www.immigrationsaustralia.com.au/australian-immigration-july-edition-2025/?utm.](https://www.immigrationsaustralia.com.au/australian-immigration-july-edition-2025/?utm)

[46] [https://immi.homeaffairs.gov.au/what-we-do/migration-strategy?utm.](https://immi.homeaffairs.gov.au/what-we-do/migration-strategy?utm)

[47] [https://worldpopulationreview.com/countries/united-arab-emirates.](https://worldpopulationreview.com/countries/united-arab-emirates)

[48] [https://www.worldometers.info/demographics/united-arab-emirates-demographics/.](https://www.worldometers.info/demographics/united-arab-emirates-demographics/)

[49] [https://www.ilo.org/regions-and-countries/arab-states/united-arab-emirates?utm.](https://www.ilo.org/regions-and-countries/arab-states/united-arab-emirates?utm)

[50] [StatisticsTimes, “United Arab Emirates population 2025”.](#)

[51] [https://u.ae/en/information-and-services/finance-and-investment/taxation?utm.](https://u.ae/en/information-and-services/finance-and-investment/taxation?utm)

[52] [https://www.ilo.org/regions-and-countries/arab-states/united-arab-emirates?utm.](https://www.ilo.org/regions-and-countries/arab-states/united-arab-emirates?utm)

[53] [https://u.ae/en/information-and-services/finance-and-investment/taxation?utm.](https://u.ae/en/information-and-services/finance-and-investment/taxation?utm)

[54] [https://u.ae/en/information-and-services/finance-and-investment/taxation?utm.](https://u.ae/en/information-and-services/finance-and-investment/taxation?utm)

[55] [https://www.bayut.com/mybayut/uae-green-visa/.](https://www.bayut.com/mybayut/uae-green-visa/)

[56] [https://en.goc.gov.tr/law-on-foreigners-and-international-protection-yukk.](https://en.goc.gov.tr/law-on-foreigners-and-international-protection-yukk)

[57] [https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Yayinlar/Dosya/56c8022b-b5e2-4402-9770-018672b83200.pdf.](https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Yayinlar/Dosya/56c8022b-b5e2-4402-9770-018672b83200.pdf)

[58] [https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-08-07/turkey-a-looming-demographic-crisis.](https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-08-07/turkey-a-looming-demographic-crisis)

[59] [https://dtm.iom.int/report-product-series/quarterly-migration-report.](https://dtm.iom.int/report-product-series/quarterly-migration-report)

[60] [https://www.csgeb.gov.tr/uigm/en/calisma-izni/calisma-izni-turleri/?utm.](https://www.csgeb.gov.tr/uigm/en/calisma-izni/calisma-izni-turleri/?utm)

[61] [https://www.residentturkey.com/list-of-restricted-neighborhoods-and-closed-districts-for-residence-permit-applications-in-turkey/.](https://www.residentturkey.com/list-of-restricted-neighborhoods-and-closed-districts-for-residence-permit-applications-in-turkey/)

[62] [https://ikamet.com/blog/turkey-to-introduce-foreigner-limit-to-1200-neighbourhoods-from-july-1/.](https://ikamet.com/blog/turkey-to-introduce-foreigner-limit-to-1200-neighbourhoods-from-july-1/)

[63] [https://www.csgeb.gov.tr/uigm/en/turquoise-card/.](https://www.csgeb.gov.tr/uigm/en/turquoise-card/)

[64] [https://turkishlaborlaw.com/international-workforce-law/turquoise-card-regulation/.](https://turkishlaborlaw.com/international-workforce-law/turquoise-card-regulation/)

[65] [https://cbie.ca/wp-content/uploads/2025/10/Overview-of-Education-in-Canada-Oct-2025.ENG_REV.pdf?utm.](https://cbie.ca/wp-content/uploads/2025/10/Overview-of-Education-in-Canada-Oct-2025.ENG_REV.pdf?utm)

[66] [https://www.canada.ca/en/intergovernmental-affairs/services/federation/distribution-legislative-powers.html?utm.](https://www.canada.ca/en/intergovernmental-affairs/services/federation/distribution-legislative-powers.html?utm)

[67] [https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/news/notices/supplementary-immigration-levels-2023-2025.html?utm.](https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/news/notices/supplementary-immigration-levels-2023-2025.html?utm)

[68] [https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/news/2024/10/20252027-immigration-levels-plan.html?utm.](https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/news/2024/10/20252027-immigration-levels-plan.html?utm)

[69] [https://immigrationnewscanada.ca/canada-immigration-levels-plan-2025-2027/?utm.](https://immigrationnewscanada.ca/canada-immigration-levels-plan-2025-2027/?utm)

[70] [https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/express-entry/who-can-apply/federal-skilled-trades.html?utm.](https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/express-entry/who-can-apply/federal-skilled-trades.html?utm)

[71] [https://immigration.ca/comprehensive-guide-to-the-canada-express-entry-system/?utm.](https://immigration.ca/comprehensive-guide-to-the-canada-express-entry-system/?utm)

[72] [https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/start-visa.html?utm.](https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/start-visa.html?utm)

[73] [https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/family-sponsorship/spouse-partner-children.html?utm.](https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/family-sponsorship/spouse-partner-children.html?utm)

[74] <https://www.cicnews.com/2024/03/breaking-ircc-updates-eligibility-requirements-for-spousal->

[75] open-work-permits-0343542.html?utm.

[76] <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/I-2.5/section-96.html?utm>.

[77] <https://irb-cisr.gc.ca/en/legal-policy/legal-concepts/Pages/RefDef.aspx?utm>.

[78] <https://www.canada.ca/en/services/immigration-citizenship.html?utm>.

[۷۹] حسینی غ، رفیع ح، رادمرد م. (۲۰۲۵)، «سیاست‌های جلوگیری از ادغام اجتماعی مهاجران افغانستانی در جامعه ایرانی»، جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، شماره ۲۵۱، صص. ۸۱-۱۲.

[۸۰] کاستلز، ا. میلر م. (۱۳۹۶)، عصر مهاجرت: جابه‌جایی بین‌المللی جمعیت در دنیای مدرن، تهران: جامعه‌شناسان.

[۸۱] محمدنژاد چاوشی ح، کار جواجیر لوب. (۲۰۲۰)، «نقش رعایت حقوق شهروندی مهاجران و پناهندگان در توسعه پایدار از دیدگاه قرآن»، فصلنامه علمی تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، شماره ۲۱، صص. ۳۶-۱۰.

[۸۲] عنبری م، جمشیدی هاغ. (۱۳۸۳)، «تعلقات اجتماعی و اثرات آن بر بازگشت مهاجران افغانی»، مطالعات جامعه‌شناختی، شماره ۴۳، ص. ۲۳.

[۸۳] جمشیدی هاغ، علی بابایی ی. (۱۳۸۱)، «بررسی عوامل مؤثر بر بازگشت مهاجران افغانی با تکیه بر ساکنین شهرک گلشهر مشهد»، نامه علوم اجتماعی، شماره ۷۱، ص. ۲۰.

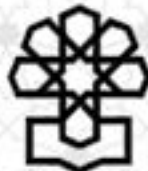
[۸۴] قریشی ف. (۲۰۲۱)، «مهاجرت اجباری بین‌المللی از منظر زنان افغانستانی مقیم ایران (نمونه موردی: زنان مهاجر ساکن تهران)»، فصلنامه سیاست، شماره ۲۰۹، صص. ۵۱-۳۲.

[۸۵] صادقی ر، عباسی شوازی م. (۲۰۱۶)، «بازگشت به وطن یا ماندن جوانان افغانستانی در ایران»، مطالعات جمعیتی، شماره ۱۱۹، صص. ۵۰-۲.

[۸۶] قنبری م، حسینی سم، حیاتی س. (۲۰۱۶)، «تحلیل میزان رضایت از زندگی و تمایل به بازگشت مهاجران افغانستانی (نمونه موردی: استان خراسان رضوی)»، پژوهش‌های جغرافیای سیاسی، شماره ۱۳۹، صص. ۷۲-۱.

گزیده سیاستی

جمهوری اسلامی ایران باید پس از اطمینان از کنترل کامل بر ورودی مهاجران جدید، به سمت انتخابگری مبتنی بر نیازهای داخلی خود حرکت کند و از ظرفیت مهاجران در امور اقتصادی و اجتماعی استفاده حداکثری کند.



مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰۰ • صندوق پستی: ۵۸۵۵-۱۵۸۷۵ • پست الکترونیک: mrc@males.ir

وبسایت: rc.males.ir